

erdélyi riport

H E T I H Í R M A G A Z I N
XIV. ÉVF. 10. (561.) SZÁM – 2015. MÁRCIUS 13.

Rockenbauer Zoltán
művészettörténész

| INTERJÚ

Parászka Boróka:
Az ötödik óra | RIPORT

Hogy kerülhetne
Einstein a pokolba?

| PORTRÉ

Exkluzívinterjú Markó Attila képviselővel

„Miféle jogállam ez?”

Csokonai Vitéz Mihály

AZ ÖZVEGY KARNYÓNÉ ÉS A KÉT SZELEBURDIAK

VĂDUVA KARNYÓ ȘI CEI DOI ZBURDALNICI

Rendező | Regia: Keresztes Attila

Design: Tórkő Tímea | Foto: Biro István

Kolozsvári Állami Magyar Színház

Teatrul Maghiar de Stat Cluj | Stagiunea 2014/2015-ös évad

Igazgató | Director general: Tompa Gábor

az előadást támogatta az NKA

tartalom

4–6 A hét hírei

Szűcs László: Tévedni állami dolog

INTERJÚ

7–10 Cseke Péter Tamás:
„Miféle jogállam ez?” –
exkluzív interjú Markó Attila
képviselővel

INTERJÚ

11–13 Tasnádi-Sáhy Péter:
Új versek, új képek, régi
viták – Rockenbauer Zoltán
művészettörténész, volt
kulturális miniszter, az Apacs
művészet című kötet szerzője

NÉZŐPONT

14–15 Tamás Pál:
Duplалátás: az új magyar
újságírás

PORTRÉ

16–17 Kustán Magyar
Attila: Hogy kerülhetne
Einstein a pokolba? –
Mounir, egy Kolozsváron
élő marokkói ateista
ex-muzulmán

RIPORT

18–19 Parászka Boróka:
Az ötödik óra

HISTÓRIA

20–22 Szilágyi Aladár:
Talpon maradni Kelet
és Nyugat határán –
Dr. Zsoldos Attila történész,
a MTA levelező tagja

THALIA

23 Tasnádi-Sáhy Péter:
Székekre táncolt szerelem
– Táncszínházi előadás
Ionesco darabjából

24–25 Szabó Réka: Beszéd
és hallgatás között –
kolozsvári bemutató: A vágy

TÉKA

26 Parászka Boróka:
Gyilkos-e a kritikus?

CÍMLAPFOTÓ: MIÉRT.RO

ERDÉLYI RIPIORT –
KÖZÉLETI ÉS KULTURÁLIS HETILAP
XIV. ÉVF. 10. (561.) SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: SZŰCS LÁSZLÓ

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: MARKÓ BÉLA
(ELNÖK), TIBORI SZABÓ ZOLTÁN,
GÁLFALVI ZSOLT, VISKY ANDRÁS,
JAKOBOVITS MIKLÓS (1936-2012)

ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: STANIK ISTVÁN

KINDE ANNAMÁRIA (1956-2014)

MUNKATÁRSAK: CSEKE PÉTER TAMÁS,
KUSTÁN MAGYARI ATTILA,
PARÁSZKA BORÓKA, SIMON JUDIT,
SZILÁGYI ALADÁR, TASNÁDI-SÁHY PÉTER,
BORSI BALÁZS

MŰSZAKI SZERKESZTŐK:

BÁLINT ALÍZ, BENKŐ J. ZOLTÁN

SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: FODOR JUDIT

ÁLLANDÓ SZERZŐK: GÁL MÁRIA,
KÖRÖSSI P. JÓZSEF, SIKE LAJOS, SZÉKEDI
FERENC, SZÉKELY ERVIN, ZSEHRÁNSZKY
ISTVÁN, VARGA MELINDA, TAMÁS PÁL
DESIGN: MIHÁLY LÁSZLÓ

A KÓS KÁROLY AKADÉMIA ALAPÍTVÁNY
MEGBÍZÁSÁBÓL KIADJA

A RIPIORT KIADÓ KFT., NAGYVÁRAD.

FELELŐS KIADÓ: SIMON JUDIT

ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ: BÉRES ATTILA

ADMINISZTRÁCIÓ: POZMAN ERIKA,
DUNSOARA BRIGITTA

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:

410161 NAGYVÁRAD (ORADEA),

MAGNOLIEI U. 29.

TELEFON/FAX: +40/259/419-924

E-MAIL: RIPIORTKIADO@GMAIL.COM

ELŐFIZETÉSI DÍJSZABÁSAINK: 3 HÓNAPRA
30 LEJ, 6 HÓNAPRA 50 LEJ, EGY ÉVRE 90 LEJ.

MAGYARORSZÁGI ELŐFIZETÉSI DÍJAK:
3 HÓNAPRA 5.000 FORINT, 6 HÓNAPRA
8.500 FORINT, EGY ÉVRE 15.000 FORINT.

BANKSZÁMLASZÁM:

RON: BANCA TRANSILVANIA ORADEA

RO57 BTRL 0050 1202 5360 21XX;

HUF: BANCA TRANSILVANIA ORADEA

RO30 BTRL 0051 2202 5360 21XX –

SWIFT: BTRLRO22.

KÉSZÜLT A NAGYVÁRADI

EUROPRINT NYOMDÁBAN.

FELELŐS VEZETŐ: DERZSI ÁKOS

ISSN 1583-3402

röviden

■ **Öt és fél évre ítélte a bukaresti ítélőtábla Dan Diaconescu.** A pártelnök-üzletembert zsarolással vádolták. A fővárosi bíróság korábban három év börtönrre ítélte a politikust. A Dan Diaconescu Néppárt (PPDD) elnöke korábban fellebbezett, de büntetését súlyosbították. Az OTV volt tulajdonosa 2005-ben egy üzletembert fenyegetett meg azzal, hogy kompromittáló anyagokat közöl róla, ha nem fizet neki 100 ezer eurót. Utóbb ugyanezt tette egy Arad megyei polgármesterrel is, akitől 200 ezer eurót követelt. Diaconescu az ítélet napján a rahovai börtönbe szállították.

■ **A sajtó függetlenségében a hazai lakosság egynegyede hisz a Konrad Adenauer Alapítvány felmérése szerint.** A megkérdezettek 43 százaléka véli úgy, hogy a sajtó részben (36) vagy teljesen (7) ellenőrzés alatt áll; 18 százalék szerint részben független, 10 százalék szerint teljesen független. Az alanyok negyede nem tudott véleményt mondani. Tavalyelőtt még csak 10 százalék hitt a teljes függetlenségben, és a jelenlegi 7 helyett 11 százalék vélte úgy, hogy teljesen ellenőrzés alatt áll.

■ **Senkit sem soroznak be az ukrán válság miatt a román hadseregbe Victor Ponta szerint.** „Nincsenek sorozások. Mihez kezdene a hadsereg a fiatalokkal, akik soha nem láttak még fegyvert? A kezükbe nyomunk egy kalasnyikot?” – idézte a kormányfőt a ziare.com portál. A maszol.ro beszámolt arról, hogy több kolozsvári magyar középiskola 18 év körüli fiú diákjait behívták a katonai központba nyilvántartásba venni az adatkait. Mircea Dusa védelmi miniszter Besztercén cáfolta, hogy sorozásra készül a hadsereg.

12 százalék nem kért hittanórát

A szülők kérvényezhették, hogy iskolás korú gyerekeik részt vegyenek a vallásórán, és az Ortodox Egyház tett arról, hogy ne feledkezzenek el aláírni a kérést: az Országos Audiovizuális Tanács (CNA) segítségét kérte, amely úgy döntött, ajánlja a tévécsatornáknak olyan szpotok közvetítését, amelyekben ismert személyek állnak ki a vallásoktatás mellett.

A tévéspotokat a Szülők a Vallásóráért nevű, magát vallás tekintetében elkötelezetlennek valló, ám az ortodox egyház ingatlanjában tevékenykedő frissen létrejött egyesület készítette, a Román Ortodox Egyház Trinitas nevű hivatalos tévécsatornájának támogatásával. A videókban olyan személyek állnak ki a vallásóra mellett, mint Ana Blandiana költő, Connect-R popénekes, Liana Stanciu, Daniel Buzdugan tévés és rádiós műsorvezető.

Turos Lóránd, az Országos Audiovizuális Tanács tagja szabadságon volt a szavazás napján. A Transindex kérdésére elmondta, magánvéleménye szerint a CNA egy olyan társadalmi vitában foglalt állást, amibe nem kellett volna belekeverednie. Szerinte minden szülőnek, családnak magának kell eldöntenie, járjon-e vagy sem a gyerek vallásórára, hiszen Románia szekuláris állam, ezért egy állami intézménynek ilyen kérdésben nem lenne szabad állást foglalnia.

A március 6-i határidőig az iskolások 88 százaléka számára kérték a szülők a választható tantárggyá minősített hittanórán való részvételt – közölte Sorin Cîmpeanu oktatási miniszter.

Az ellenzék is adót csökkentené

Bemutatták kormányprogramjukat a Nemzeti Liberális Párt (PNL) vezetői. Egyben közölték, tárgyalásokat kezdenek a többi ellenzéki párttal egy új parlamenti többség kialakításáról és a Ponta-kabinet megbuktatásáról.

A kormányprogram nagyvonalú adócsökkentéseket ígér és a demográfiai csökkenést ellensúlyozni hivatott szociális intézkedéseket helyez kilátásba. Vasile Blaga, Alina Gorghiu társelnökök és Cătălin Predoiu, a PNL kormányfőjelöltje hangsúlyozták, hogy a kormány adótörvénykönyv-módosításaitól eltérően az elképzeléseiknek gazdasági alapjuk is van.

Az ellenzéki párt már jövő évtől egységesen 19 százalékra csökkentené a hozzáadottértékadó (TVA), 2016 végéig fokozatosan törölné az úgynevezett oszlopadót és az üzemanyag pótlólagos jövedéki adóját, 2017-től pedig 16 százalékra mérsékelné a társadalombiztosítási járulékot.

A kormányprogram külön fejezete foglalkozik az ország demográfiai gondjaival, amelyek a PNL szerint már a nemzetbiztonságot is veszélyeztetik.

Ezért az ellenzéki párt jelentős mértékben megnövelné a gyerekevelési segélyt és új bölcsődéket építtetne, ha hatalomra jut.

Első lakás program, prémium változat

Nagyobb és drágább új lakást vásárolhatnak az Első otthon program keretében, akik a kormány által garantált hitellehetőséget korábban már igénybe vették, azonban most költözni szeretnének. A sürgősségi kormányrendelet szerint négy feltétele van az tranzakciónak. Előírás az is, hogy az első lakást el kell adnia annak, aki újba szeretne költözni legkésőbb az új otthon adásvételi szerződésének aláírásáig, vagy újra kell finanszírozni a második hitel-szerződéssel. Az igénylőnek saját felelősségre garantálnia kell, hogy neki és házastársának egyetlen lakása van, az, amit korábban vásároltak az Első otthon program keretében. Az új lakást öt évig nem szabad sem eladni, sem más hitellel terhelni.

Januárban 2,5 milliárd lejtben rögzítette a kormány az Első otthon programban rendelkezésre álló összeg idej garanciaplafonját. A programban a következő pénzügyintézetek vesznek részt: a BCR, a BRD, a Raiffeisen Bank, a Banca Românească, az Alpha Bank, a Transilvania Bank, a CEC Bank, az EFG Bancpost, a Piraeus Bank, az Intesa Sanpaolo Románia, az UniCredit Țiriac Bank, a Credite Agricole, az OTP Bank, a Leumi Bank, a RIB Bank, az ING Bank és a Marfin Bank.

Az igénylőknek rendelkezniük kell a megvásárolni szándékozott ingatlan értékének 5 százalékával, ezt kell előlegként befizetniük a bankba azt követően, hogy a pénzügyintézet és a garanciaalap is rábólintott

vezércikk

SZÚCS LÁSZLÓ

Tévedni állami dolog

Szerényen meghúzódó híre volt az elmúlt hét romániai médiatermésének, hogy egy, a hazai közszereplők népszerűségét mérő vizsgálatban Laura Codruta Kövesi, a Korruptióellenes Ügyészség főügyésze megelőzte, igaz, egyelőre csupán egyetlen szerény százalékkal a Román Ortodox Egyház fejét, Daniel pátriárkát. Arról még nincs szó, hogy az exférje vezetéknévét viselő főügyész asszony lenne a legnépszerűbb, az első helyet, toronymagasan vezetve az új államfő foglalja el, míg a második Arafat örökös egészségügyi államtitkár. Persze, az elnök kiemelkedő kedveltsége nem független a DNA vezetőjének megítélésétől, hisz Iohannis népszerűsége részben összefügg első mandátuma fontos elemévé tett kérelhetetlen korruptióellenességével. Ez a lendület abban sem akadályozta meg, hogy a parlament dolgaiba illetéktelenül beleszóljon, nem tartva helyes döntésnek azt, hogy a szenátorok megakadályozták a liberális, ellenzéki Varujan Vosganian letartóztatásának az engedélyezését.

Közben letette hivatali esküjét a népszerűségi lista képzeletbeli dobogójának másik várományosa, a hírszerző szolgálat, a SRI új, közel egyhangúlag megválasztott igazgatója, aki első beszédében az erős állam szükségessége mellett érvelt az öt megválasztó törvényhozók előtt. Akár úgy is fogalmazhatott volna, hogy kellene egy markáns igazságszolgáltatás, erős szolgálatok, főlegük egy domináns államfő, a valamennyiük érdekeit kiszolgáló kormányocskával és parlamentecskével. Azt nem említette Eduard Hellvig, hogy a legfontosabbnak az állam jogerős polgárainak érdekeit tekinti. Márpedig azt közeli példák alapján látjuk, milyen az, amikor az egyre erősebb állam elkezd beletyogni polgárai hétköznapijaiba, magándolgaiba. Félt, hogy a következő időszakban két hívószóval: korruptió és oroszok, bármit meg lehet tenni, bármit el lehet fogadtatni ebben az országban. Tegyük hozzá, tényleg, egyik sem veszélytelen, nem szélmalomokkal hadakoznak.

Iohannis és Kövesi népszerűsége azt jelzi, ma az ország polgárainak a többségét csöppet sem zavarja sem az igazságszolgáltatás túlhatalma, sem az ügyészek minden következmény nélküli, a „tévedéseket” természetesnek tekintő ténykedése. Ráadásul van okunk azt hinni, hogy a tévedések egy része szándékos volt, legalábbis nem mindig a tények befolyásolják az ügyészek munkáját, olykor ők a tényeket. Azt, hogy sérül a demokrácia, az is jelzi, hogy a következményektől tartva még azok a választottak sem adnak hangot kételyeiknek, akiknek rég nem tetszenek a DNA módszerei, de ki akar népharagot a fejére? A média is belebonyolódott a megfelelési kényszer szálaiba.

Sajnos, a helyzet az, hogy a hazai politikai, gazdasági elit valóban tömegesen kínálja a korrupt, hatalmával, befolyásával visszaélő, üzérkedő öltönyös, kosztümös köztörvényeseket. Amíg a valóban magánzsebeket gazdagító közpénz-százezrek, milliárd ügyei futószalagon érkező tematizálják mindennapjainkat, nincs sok esély helyreállítani a hatalmi ágak megbilient egyensúlyát. Addig Daniel pátriárkának bizony szerényen meg kell elégednie a negyedik-ötödik helyvel azon a népszerűségi rangsorban.

a hitel folyósítására, továbbá háromhavi törlesztő részletnek megfelelő letétet kell elhelyezniük, amelyhez a hitel futamideje során nem nyúlhatnak.

Letette az esküt az új RHSZ igazgató

Megszavazta a parlament Eduard Hellvig európai parlamenti képviselő kinevezését a Román Hírszerző Szolgálat (SRI) igazgatói tisztségébe. Az ellenzéki Nemzeti Liberális Párt (PNL) alelnökét Klaus Iohannis államfő jelölte a hírszerzés élére, miután a SRI korábbi igazgatója januárban nyilvános szócsatába keveredett az alkotmánybíróssággal és lemondott tisztségéről. Hellvig kinevezését a parlament két háza 498 szavazattal fogadta el 15 ellenében. Victor Ponta miniszterelnök előzőleg jelezte, nem ellenzik Hellvig kinevezését, de a PSD elvárja, hogy az államfő ne saját volt pártjából jelöljön vezetőt minden intézmény élére. A kormányfő arra utalt, hogy a Külföldi Hírszerző Szolgálat (SIE) igazgatói posztja, valamint a szervezett bűnözés- és terrorizmusellenes ügyészség (DIICOT) főügyészi tisztsége is betöltésre vár, és várhatóan a PSD körüli parlamenti többség ahhoz már nem járulna hozzá, hogy ezek élére is PNL-politikus kerüljön. Hellvig kinevezését a pártok

közül egyedül a volt államfő védnökségével alakult Népi Mozgalom Pártja ellenezte.

A SRI új igazgatója székfoglaló beszédében azt állította: a SRI a nemzetbiztonság egyik pillére, nemzetközi elismerését jól példázza, hogy Románia vezető szerepet tölthet be az Ukrajna kibervédelmét szolgáló NATO-programban. A párttagságáról lemondó Hellvig egy sajtónyilatkozatban jelezte: az Amerikai Egyesült Államokat tekinti Románia legfőbb szövetségésének.

Több pénz a meghurcoltaknak

Megkésztetik a kommunizmusban meghurcoltak járulékát. Az erre vonatkozó módosítást a szenátus már megszavazta, a képviselőházban is van politikai támogatottsága. Klárik László háromszéki RMDSZ-es szenátor elmondta, nemcsak anyagi támogatást, hanem erkölcsi jóvátételt is szolgáltatnak azoknak, akiket 1945 és 1989 között a kommunista rendszerben meghurcoltak, bebörtönöztek, kényszermunkára, kényszerlakhelyre ítélték, vagy elmeorvosintézetben kezeltettek, amiért felmenték emelni a szavukat az elnyomás ellen.

Minden börtönben vagy kényszerlakhelyen töltött év után havi 400 lej kárpót-

röviden

■ **Népszerűbb a korrupció-ellenes ügyészség (DNA) főügyésze, mint az ortodox egyház vezetője.** Laura Codruța Kövesi bizalmi indexe 51 százalékos, a Daniel pátriárkái pedig 50. A népszerűségi rangsor első helyén Klaus Iohannis államfő szerepel 75 százalékos bizalmi indexszel, a második a SMURD-alapító Raed Arafat (72), a DNA főügyésze a harmadik helyre került.

■ **A cseh-lengyel országhatár kiigazításáról tárgyal Prága és Varsó.** Csehország 368 hektárnyi területtel tartozik Lengyelországnak, de a Prága által felajánlott pénzbeli ajánlatot Varsó nem fogadta el. Milan Chovanec cseh belügyminiszter nem jutott egyezségre lengyel partnerével. Chovanec szerint a cseh kormány már elkészített egy listát, hogy mely területeket tudná átadni. A lista titkos, mert a kormánynak előbb az érintett határ menti cseh településekkel kell megállapodnia. A határ megváltoztatása tucatnyi csehországi települést érintene.

■ **Őrizetbe vettek két gyanúsítottat Oroszországban Borisz Nyemcov ellenzéki vezető meggyilkolásával kapcsolatban.** A letartóztatottak neve Anzor Gubasov és Zaúr Dadajev. További részleteket egyelőre nem közöltek róluk, a sajtó is csak annyit feltételez, hogy a kaukázusi térségből származnak. Alekszandr Bortnyikov, az orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat vezetője azt mondta, hogy „az ügyel kapcsolatos operatív és nyomozati tevékenység folytatódik”. Az orosz Szolidaritás mozgalom társelnökét február 28-án este gyilkolta meg Moszkvában, a Vörös tér közelében több lövéssel egy ismeretlen tettes.

▷ lást fizetnek, az elmegyógyintézetben vagy házi őrizetben töltött év után havi 200 lejt. Az özvegyeknek egységesen, összesen havi 400 lejt fizetnek, az évek számától függetlenül.

Felmerült, hogy azoknak is jár jóvátétel, akiket a Szekuritáté zaklatott, kihallgatott, nem engedték egyetemre, vagy a munkahelyén részesült hátrányos megkülönböztetésben. Klárik hangsúlyozta, vizsgálják ennek a lehetőségét, hiszen ez is meghurcolásnak minősül, ám nehéz dokumentumokkal igazolni.

Kampánypénzek kölcsönből?

A választási kampányokat ezentúl az állami költségvetésből pénzelnék, a jelöltlistát állító pártok hitelekkel megelőlegezett költségeit pedig utólag számolnák el: ezt írja elő az új pártfinanszírozási törvény tervezete, amelyet a választási reformcsomagot előkészítő parlamenti bizottság véglegesített.

A jogszabály megszabná a kampányköltségek felső határát, az állandó választási hatóság pedig csak azoknak a pártoknak a számlákkal igazolt költségeit számolná el, amelyek megszerzik a voksok 3 százalékát.

A kampányra a pártok kölcsönt vehetnek fel, ennek összértéke egy párt esetében nem haladhatja meg az állami költségvetés bevételeinek 0,025 százalékát, egyetlen hitelező pedig nem adhat 500 minimálbérnél nagyobb összeget egy pártnak.

A bizottság azt javasolja, a polgármestereket továbbra is egy fordulóban, relatív többséggel válasszák, a megyei tanácsok elnökei esetében pedig térjenek vissza a korábbi változathoz, mely szerint a megyei tanács elnökét a közgyűlés tagjainak egyszerű többsége választaná meg, de csak két-

harmados többséggel lehetne leváltani.

Napot kérnek itthon is a magyar nyelvnek

A magyar nyelv napjának hivatalos megünneplését kezdeményezte az RMDSZ, és erre vonatkozó törvénytervezetet terjesztett be a parlamentben.

Március 3-án iktatták az RMDSZ frakciója által kidolgozott tervezetet, amely azt indítványozza, hogy november 13-a Romániában hivatalosan a magyar nyelv napja legyen.

Máté András Levente, az RMDSZ képviselőházi frakcióvezetője szerint november 13-át a magyar nyelv napjaként ünneplik a Kárpát-medencében. Úgy vélte, a Romániában élő magyar kisebbség jogos elvárása, hogy itt is hivatalos ünnepé váljon ez a nap.

A tervezet értelmében minden magyarul lakta településen kulturális rendezvényeket szervezhetnek, amelyeket az önkormányzatok és civil szervezetek is támogathatnak. A közszolgálati televízió és rádió beemelheti műsorrácsába a rendezvényekről szóló tudósításokat. A javaslat előírja kulturális programok szervezését azokban az oktatási intézményekben, ahol magyar nyelven folyik a tanítás.

A magyar Országgyűlés 2011-ben nyilvánította november 13-át a magyar nyelv napjává. Ezen a napon szentesítette 1844-ben V. Ferdinánd magyar király azt a törvényt, amely hivatalossá tette a magyar nyelvet.

Hatezer lejt ér a magyargyalázás

Háromezer lejté bírságot a Nagyszebeni CSU Atlassib kosárlabdacsapatot és háromezer lejté a Román Kosárlabda Szövetséget az Országos Diszkriminációellenes Tanács (CNCD) a román szurkolók magyarellenos magatartása miatt.

Az incidens a Maros Kosárlabda Klub és a CSU Atlassib közötti tavaly márciusi marosvásárhelyi mérkőzésén történt. A vendégcsapat szurkolói gyalázkodó, a magyarokat sértető szövegeket skandáltak, illetve molinókat emeltek a magasba a csarnokban. Mivel az RMDSZ úgy vélte, méltóságában sértették meg az egész magyar közösséget, a diszkriminációellenes tanácshoz fordult. Koreck Mária, a marosvásárhelyi RMDSZ szociális kérdésekkel foglalkozó alelnöke elmondta: a szurkolók szervezetét, a nagyszebeni klubot is és az országos kosárlabda szövetséget is bepanaszolták. A CNCD vizsgálatot indított, a nagyszebeni sportklub és a szakszövetség is tagadták a vádakat. Utóbbi azzal védekezett, hogy a működési szabályzatuk szerint az ilyen incidensekért a klubok a felelősek. Ennek ellenére a diszkriminációellenes tanács egyöntetűen jogosnak ítélte az RMDSZ panaszát. Ez azért is fontos Koreck szerint, mert egyöntetű határozatot ritkán hoz a testület. „A tanács elismerte, hogy méltóságában érte sérelem a magyar közösséget, ami diszkriminációnak számít a törvény szerint” – magyarázta.

„Miféle jogállam ez?”

Milyen jogállam az, ahol le akarnak tartóztatni valakit, aki nem láthatja az ügyészégi dossziét, majd utólag kiderül, a dosszié maga tartalmazza az illető ártatlanságának bizonyítékait? Cseke Péter Tamás az ügynevezett Bica-ügy Budapesten tartózkodó gyanúsítottjával, Markó Attilával beszélgettünk.

A Mikó-ügyben született jogerős ítélet kihirdetése után néhány nappal, tavaly december 3-án szavazta meg a képviselőház a hozzájárulását az előzetes letartóztatásához az ügynevezett Bica-ügyben. Az ülés napján már Magyarországon tartózkodott?

A képviselőházi ülés a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának (KMKF) budapesti tanácskozása előtt két nappal volt. A családommal egy Mikulás előtti budapesti kiruccanást terveztünk, a KMKF-üléssel összekötve. Ezért írásban kértem halasztást, hogy előkészíthessem a védelmemet. Ám miféle védelmet lehet előkészíteni úgy, hogy közben az ügyészek megtagadják a dossziéhez való hozzáférést? Miféle ügyészség és miféle igazságszolgáltatási rendszer az, amely úgy akar valakit letartóztatni, hogy az közben nem is nyilatkozik és a dossziéjához sem engedik hozzáférni? Sem akkor, sem most nem volt és nincs olyan szándékom, hogy ne térjek haza. Nem futok, és nem bujkálok semmi és senki elől. Egyszerűen azt várom, hogy a bizonyítékok tükrében ejtsenek minden vádat.

A beidézése ellenére nem jelent meg az előzetes letartóztatásáról szóló parlamenti döntés másnapján az ügyészségen. Miért?

Minek vessem alá magam? Egy jogtalan letartóztatási kérelem jogtalan jóváhagyásának? Rögtön a Mikó-ügyben hozott igazságtalan, parancsra született jogerős ítélet után? Egy jogállamban? Én világ életemben az emberi jogok tanulmányozója, védelmezője és harcosa voltam. Határozottan állítom, hogy a jogtalansággal, a

Markó Attila
képviselő

visszaéléssel, a jogállam lábbal tiprásával szemben minden eszközzel küzdeni kell. Még akkor is, ha ez az eszköz nekem most ebben nyilvánul meg.

Említette, az ügyészek megtagadták a dossziéhez való hozzáférést. Mikor tekinthette meg a nyomozati anyagot? És mi volt benne?

December 9-én, tehát az előzetes letartóztatásom jóváhagyása után kaptam meg a Bica-dosszié tizenvá-lahány kötetét (több mint tízezer oldal). Addig kinkeservesen próbáltam archívumokból előkotorni (fotók, közlemények, sajtóhírek) annak a bizonyítékát, hogy én nem is voltam ott a kárpótlási bizottság azon ülésén, amelyek a bünvádi eljárás tárgyát képezték ebben az ügyben. A nyomozati anyagot látva rádöbbenem, teljesen fölöslegesen kínlódtam ártatlanságom bebizonyításán, hisz a bizonyíték eleve benne van magában a dossziében! Ott voltak ugyanis azok a jegyzőkönyvek és döntések, amelyeket nem írtam alá. Tehát az ügyészek eleve tudták az iratok tükrében, hogy

Milyen jogállam az, ahol le akarnak tartóztatni valakit, aki nem nyilatkozik, nem láthatja a dossziét, majd utólag kiderül, hogy a dosszié maga tartalmazza az illető ártatlanságának bizonyítékait?

nem voltam az ülésen. És a dosszié ismeretében rögtön – december 12-én – kérvényeztük a vádak azonnali ejtését és minden eljárás megszüntetését velem szemben. Ezt követően megszületett a Bica-ügy vádirata is, amelyben egy jogállami ügyész képes leírni, hogy én azzal járultam hozzá a bűncselekmény megvalósulásához, hogy nem voltam jelen az ülésen... Még mindig bíznom kellene? Milyen jogállam az, ahol egy ilyen sorozatos visszaélés ellenére a parlament kizárólag médianyomásra szavaz, mert meg se nézi, hogy az ellen, akit le akarnak tartóztatni, egyáltalán van-e az Európai Emberi Jogi Egyezményben rögzített alapos gyanú és kellő indok? Miféle jogállam az, amelyben az ügyészség leírja, hogy azért bűnös valaki, mert ott se volt? Miféle jogállam az, amelyben mindezek ellenére nem hajlandók lezárni az ügyemet?

Ha a gyanúsított a beidézésekor nem jelenik meg az ügyészségen, rendszerint elfogató parancsot adnak ki ellene. Nem merült fel önben, hogy „menekülését” sokan éppen a bűnössége bizonyítékának tekintik majd?

Nyilván, hogy felmerült. Minden nap felmerül. De menekülés-e az, ha valaki saját ártatlanságának teljes bizonyosságával saját jogainak megvédését ily módon látja legeredményesebbnek? Menekülés-e az, ha védekezésem szabadsága érdekében meghoztam egy – általam sokkal rövidebbnek vélt időszakra – egy döntést? Nagyon kérek mindenkit: tegye mérlegre a dolgokat. Egyik serpenyőben a vázolt igazságtalanságok, visszaélések, emberi jogsérelmek, jogállami kisiklások – másokban az én átmeneti döntésem. Mi a tragikusabb? Melyik az elítélendő? Mi ellen kell fellépni? Mi a kivezető út? Vajon az, hogy hagyjuk ezt az állapotot továbbra is, és alávetjük magunkat minden jogtalanságnak? Vagy nem inkább az, hogy visszaálljon a jogállami rend az országban, akár azon az áron, hogy egy ilyen döntés által önként véget vetek a karrieremnek? Ha bűnös lennék, akkor nem lenne okom szembe szállni. De én ártatlan vagyok, és ezt az ügyészek is tudják. Én inkább levetem magamról a politikusi kabátot és civilként veszem nyakamba ezt a háborút, mintsem fennmaradjon bármelyik ártatlan emberrel szemben is a visszaélés, jogtiprás lehetősége és esélye.

Számított-e akkor arra, hogy – bár kérte a letartóztatását – az ügyészség mégsem fogja keresni?

Nem. Abban a lelkiállapotban arra gondoltam, hogy egy ilyen parancsuralmi rendszer, mely egyre jobban hasonlít a Securitate egykori világára, akár le is lövet egy csendes utcában. Amikor viszont megláttam a Bica-vádiratot, és azt, hogy kivettek abból a dossziéból, már rájöttem: ők is tudják, elszúrtak valamit, de az ő szótárukban nem létezik a visszakozás szó, nem is beszélve arról a szóról, hogy „bocsánat”. Mivel azonban vélhetően az ügyészeket kínos helyzetbe hozta az tény, hogy bebizonyosodott az igazam, ezért nem teheték már meg, hogy egy kalap alá vegyenek a többiekkel. Így jutottunk el oda, hogy az első beadványunk nyomán, amelyben bizonyítékokkal (beleértve saját bizonyítékaikat is!) alátámasztva kértük a vádak azonnali ejtését, az ügyészség a Bica-ügy vádiratában meghozta azt

Menekülés-e az, ha védekezésem szabadsága érdekében meghoztam egy – általam sokkal rövidebbnek vélt időszakra – egy döntést?

a természetes döntést, hogy abból a dossziéból kivesznek. Hadd hangsúlyozzam azonban itt is az ügyészség aljasságát, hisz a dossziéről való leválasztást az ügyészek még véletlenül sem azzal indokolták, hogy a távollétem bizonyításával felmerült az alapos gyanú teljes hiánya, hanem azal, hogy mivel nem tudtak beidézni, ezért nem akarják, hogy megfosszanak a védelemhez való jogtól. Hú, ez aztán igazi figyelmesség, kegyesség, gesztus! Ez az érvelés amúgy azért sem helyes, mert bárkit lehet ügyvédjén keresztül törvényesen idézni. A leválasztott dossziének új száma és új tartalma van, ezáltal a parlamenti döntés érvényét veszítette. Jelen pillanatban tehát ellenem sem elfogató parancs, sem letartóztatást jóváhagyó parlamenti döntés nincs. Van viszont egy zsarolási eszközként használható üres dosszié.

Mit tartalmaz ez az új dosszié? Ebben mivel gyanúsítják?

Ami az interjúból kimaradt

Markó Attila részletesen beszélt az előzetes letartóztatásáról szóló parlamenti hozzájárulás előzményeiről is. Ez helyszűke miatt nem fért be az interjúba, ám az *Erdélyi Riport* honlapján elolvasható. A képviselő beszámolójából kiderül, a parlamenti döntés előtt két héttel, a jogerős Mikó-döntés előtt három nappal, november 20-án behívták a DNA székházába. Az ügyész nem volt hajlandó elárulni, milyen ügyben és mivel gyanúsítják. A politikust hat órát várakoztatták DNA-nál kihallgatása előtt. Végül éjfél tájban ismertették vele az ügyet és a vádakot, de a dosszié tartalmát nem mutatták meg. A nyomozati anyag ismeretének hiányában Markó Attila élt a hallgatás jogával. Valamennyire meg is nyugodott, mert hazautazása után sikerült beszerezni ártatlanságának bizonyítékait: a 2011. március 15-i ünnepségek közleményei, újságcikk és fotó is igazolta: még csak nem is volt jelen a kárpótlási bizottság ülésén, amely a Bica-ügyben a bűnvádi eljárás tárgyát képezte. Így váratlanul érte a hír, hogy az ügyészség kérte a parlamenttől előzetes letartóztatása jóváhagyását. „Másnap, november 27-én megérkezik a képviselőházba az előzetes letartóztatásra vonatkozó kérelem. Úgy, hogy nem nyilatkoztam az ügyben soha és nem láttam a dossziét. Ekkor már nemcsak, hogy nem bíztunk a román igazságszolgáltatásban, de idegesek is lettünk. Létezik ez? Kérhetik ezt így, anélkül, hogy nekem bármilyen információm lenne?” – fogalmazott a képviselő.

Egyszerűen átemelték a Bica-dossziében lévő, eredeti vádat: hivatali visszaélés. Természetesen semmilyen cselekmény vagy mulasztás nincs a vád mögött, egyszerűen egy pusztán vád van. Ráadásul, hadd tegyem hozzá, hogy amikor mi a médiában már kezdtük mondogatni, hogy ott sem voltam az ülésen, akkor az ügyészség is felfigyelt valamire, hisz december 3-án, a parlamenti szavazás napján információkat kért a kormánytól arról, hogy 2011-ben milyen bizottsági üléspénzt vettem fel. Azt tervezték, hogy ezt nem lehet csak így megúszni, és arra számítottak, hogy én ugyan nem voltam ott, de csak gazember vagyok, mert felvettem abban a hónapban a bizottsági üléspénzt, ami havonta, az ülések számától függetlenül a fizetés 1%-a, azaz akkor 41 lej volt. Ám mivel a kormány félreérthető választ küldött, az ügyészek elmulasztották megvizsgálni, hogy én nem a kártérítési, hanem az egyházi bizottság március havi ülésére kaptam üléspénzt, mely 24-én volt, és dokumentumok bizonyítják, hogy ott is voltam. Minden oldalról tisztázódott azóta ez az ügy. A vád azonban ott van, változatlanul.

Ártatlansága bizonyítékainak birtokában kérte a vádak ejtését. Van fejlemény ebben az ügyben?

Decemberben, rögtön az iratokhoz való hozzáférés után kértük először, hogy ejtsenek minden vádat. Olyan erős undort és dühöt éreztem, hogy abban a pillanatban azt akartam, hogy bepereljek mindenkit, aki a bizonyítékok ellenére is kérte a letartóztatásom: DNA-ügyészeket, legfőbb ügyészt, igazságügyminisztert, a teljes parlamentet. Aztán rájöttem, hiába jelentem fel azokat, akiken maga a döntés is múlik... Ráadásul a leválasztott dosszié tartalma is érdekes, hisz a leválasztás után néhány nappal ügyvédek átlapozták, és kiderült, hogy – mint említettem – szinte üres. Azaz benne van a Bica-ügyből átemelt vád, de nincs cselekményi leírás, benne vannak a mi beadványaink és az arra adott válaszok, és a Bica-ügyben elrendelt vagyonzárlat. Kérdeztük, hogy cselekmény hiányában mi van a vagyonzárlattal? Az volt a válasz, soha nem foganatosították, miközben

már megismertem a dosszié teljes tartalmát, értelemszerűen minden olyan iratot láttam, amely a parlamenthez került. A célom nem az volt, hogy ezt a parlamenti dossziét lemásoljam magamnak, hisz azok az iratok már mind megvannak. A cél az, hogy kiderítsem: mivel indokolta meg az ügyészség ennek az intézkedésnek a fogantatását. És ahogy ezt már elmondtam, alapos a gyanúm, hogy a DNA nem küldte át a parlamentnek azokat a jegyzőkönyveket, amelyekről hiányzik az aláírásom, tehát eltitkolta a parlament előtt azokat a bizonyítékokat, amelyek az előzetes letartóztatást az én esetemben indokolatlanná tették volna. A sorban már hányadik törvénytelenység, ügyészi visszaélés ez?

A jogi bizottság RMDSZ-es tagjainak látniuk kellett ezt a jelentést. Beszélt-e velük erről?

Beszéltünk. És meg kellett állapítanunk, hogy egyszerűen „olyan a hangulat”, hogy a parlament mindent megszavaz, vakon és süketen. Ezért nem meglepő számomra az államelnök kijelentése a Vosgian-szavazás után, amikor azt mondta: csalódott a parlamentben, mert nem szavazott úgy, ahogy „kellett volna”. Miért nem volt akkor csalódott, amikor a parlament bizonyítékok hiányában, pontosabban ellenkező bizonyítékok ismeretében viszont megszavaz egy előzetes letartóztatást? Ez a kijelentés ugyanazt a célt szolgálja, hogy a parlament lehetőleg ne vizsgáljon meg semmit, hanem vakon kövesse a DNA (vagy ki tudja, kik) kéréseit.

Ha az ügyészség végre ejti a vádakat, kér-e kárpótlást, elégtételt a román államtól a történetekért?

Még mindig fontolgatom, hogy bepereljem a DNA ügyészeit. És velük együtt a főügyészüket, a legfőbb ügyészt, az igazságügyminisztert és a képviselőházat testületileg. Ha egy letartóztatási kérelem megfogalmazásának pillanatában ezek sorban mind tudták (a képviselőház talán nem, mert eltitkolták előle), hogy ártatlan vagyok, mindannyian látták azokat a dossziében levő bizonyítékokat, amelyeket én csak utólag, akkor bárki

december 2-án már a telekkönyvbe bejegyezték a lefoglalást. Januárban ismét kértük, most már nyomatékossabban a vádak ejtését, erre megkaptuk a dosszié másolatát, amelyből egyszerűen eltűnt a vagyont zároló rendelet. Ekkor újra azt a választ kaptuk, hogy még vizsgálódnak. A komplex Bica-ügyet néhány hét alatt összerakták, meglett a vádirat és elindult a bíróság útján, ezzel szemben az én üres dossziém, amelyben egy cselekmény nélküli vád van, és ott az összes ártatlanságot bizonyító dokumentum, három hónapja „vizsgálódnak”. Ezt hogyan lehetne jellemezni? Nemsokára egyébként ismét kérni fogom, zárják le ezt az ügyet, hátha

időközben „kivizsgálódtak”, de megfeledeztek róla...

Nemrég kérvényezte a házbizottságnál, hogy tekinthesse meg azt az ügyészségi jelentést, amelynek alapján a jogi bizottság javaslatára a képviselőház az előzetes letartóztatása jóváhagyásáról döntött. Ezek szerint a mai napig nem tudja, mi alapján kérték a letartóztatását?

A parlamenthez az igazságügy-miniszter letartóztatási kérelme és a dosszié néhány irata megy csupán. Az ügyészség azokat a bizonyítékokat csatolja, amely szerintük indokolja ezt az intézkedést. Mivel én azóta

A politikus
Háromszéken.
Beperelné
megvádloít

Emberileg
annyira
tönkretettek,
és annyira
elfáradtam
már, hogy
ennyi
mocok után
talán az is
elegendő
lenne, ha
egyszerűen
békén
hagynának

Amire Markó Attila nem kívánt válaszolni

A képviselőtől szeretnénk tudni azt is, miként telnek a napjai Budapesten, miből él, dolgozik-e Magyarországon. Rákérdeztünk arra is, hogy a magyar állam által befogadott politikai menekültnek tekinti-e magát. Ezekre a kérdésekre Markó Attila nem kívánt válaszolni. „Ezek a kérdések nem relevánsak, nem is léteznének, ha nem lett volna a Mikó-döntés, ha nem lettek volna az ügyészi visszaélések, ha jogállam lenne és normális módon ejtették volna a vádakat. Nagyon szeretném, ha visszanyerném bizalmamat az igazságszolgáltatásban” – fogalmazott.

▷ lenne a helyemben, ezt nem hagyná annyiban. Nem beszélve arról, hogy az ügyészek azóta is sorozatosan pacáznak velem. Sajnos azonban a törvények nem egyértelműek, ügyészi felelősségre vonás csak a Legfőbb Bírói Tanács (CSM) keretei között lehetséges, és abból én nem kérek. Sajnos nem hiszek abban a CSM-ben, amely 2012. szeptember 1-jén, az Igazság Napján és az RMDSZ 25 éves évfordulóján elhangzottakat a bírói függetlenséggel szembeni támadásnak minősíti, miközben nem hajlandó észre sem venni az ügyészi, bírói túlkapaszkodásokat. A másik oldala az éremnek meg az, hogy emberileg annyira tönkretettek, és annyira elfáradtam már, hogy ennyi mocsok után talán az is elegendő lenne, ha egyszerűen békén hagynának, és helyreállna a jogállamiság.

Mi történné, ha holnap visszatérne Romániába?

Az üres 700-as dosszié, mint mondtam, azért létezik, hogy az ügyészek jelezzék: „nem úszod meg ilyen könnyen, a markunkban vagy, vala-

mivel úgyis elkapunk”. Hát jelzem ismét: a restitúciós és kárpótlási folyamat számomra egy szakmai cél volt és maradt, nem követtem el semmilyen bűncselekményt, nem kértem és nem kaptam soha semmit, és mindig csak arra figyeltem, hogy a kárpótlottak listájáról ne felejtsek le „véletlenül” a magyar embereket. A Bica-ügy kapcsán meg mélységesen elítélem azokat, akik a kommunista rendszer által meghurcoltak jogos kárpótlását magáncélokra használták. Ezért én ebből a megközelítésből nem értem, hogy miért akarnak „a markukban tartani”. Nagyon nehéz megérteniük, de kénytelenek lesznek: van olyan bizottsági tag is, aki nem saját meggyőződése céljából vállalta ezt a munkát. Az üres dosszié léte azonban az ő felsőbbrendű erejük és törvények felettségének bizonyítéka, egy kitűnő eszköz arra, hogy ha „megharagítottam őket”, akkor bármikor bármilyen intézkedést foganatosítsanak, pusztán azért, mert nem hajlandók elfogadni, hogy tévedtek, és ezt minden eszközzel és teljes hangerővel el is mondom. És mivel én már a Mikó-üggyel végérvényesen meggyőződtem, hogy

Minden nap azzal ébredek, hátha ez az utolsó igazságtalan nap az életemben, helyreáll a rend, visszatér minden a normális kerékvágásba

„Az embereknek joguk van megítélni a magatartásomat”

Románia nem jogállam, legalábbis igen éles kisiklásai vannak, és semmi esélyem igazam normális úton történő érvényesítésére, ezért nem vagyok hajlandó egeret játszani. Egyértelmű, hogy ez a kérdés nem is létezne, ha az ügyészség tudomásul vette volna a bizonyítékokat, első beadványunkra ejtette volna a vádat, és természetes módon, de nélkülüm folytatta volna a Bica-ügyet.

Jó ideje nem vesz részt a parlamenti munkában. Nem tart attól a vádtól, hogy Markó Attila „cserben hagyta a háromszéki választóit”?

Sajnos az ilyen típusú kommentárok mindig is létezni fognak, és nem is tudom elkerülni. Az embereknek joguk van megítélni a magatartásomat. Ezek csak azt jelzik, hogy az így gondolkodók másképp látják azt a bizonyos mérleget, amit már említettem. Számukra az a fő kérdés, hogy én mit teszek, nem pedig az, hogy mi ennek az oka, mi a tényleges és súlyos probléma, és milyen módon kellene ezt a hullámot megállítani. A parlamenti tevékenység nem szorítkozik a teremben való jelenlétre. Törvénykezdeményezési jogom, kérdésfeltevési jogom, módosító javaslatok letételének joga változatlanul létezik, élek is ezekkel. Ugyanakkor minden színtéren próbálom a Mikó-ügyet előbbre vinni, például épp ezért találkoztam nemrég Hámos Lászlóval, az Amerikai Emberi Jogi Alapítvány (HHRF) elnökével. Ugyanez a helyzet a sepsiszentgyörgyiekhez fűződő viszonyommal is. A képviselői iroda tevékenysége nem állt le, az általunk elindított Mikó Imre Jogvédelmi Szolgálat kinőtte magát és elismerésre tett szert, jelentések és hírlevelek készülnek. Ez nem személyes sikerem, de egy olyan csapaté, amely velem együtt indította el ezt. Ami engem illet, változatlanul azon vagyok, hogy a magam módján minél közelebb maradjak a szentgyörgyiekhez. Minden nap azzal ébredek, hátha ez az utolsó igazságtalan nap az életemben, helyreáll a rend, visszatér minden a normális kerékvágásba. Remélem, nem kell újra elmondanom: ez már nem pusztán jogi kérdés, legalább annyira egy emberi erőpróba is.

Új versek, új képek, régi viták

ROCKENBAUER ZOLTÁN (Győr, 1960. január 4.) etnológus, művészettörténész, 1990 és 2006 között a Fidesz országgyűlési képviselője, 2000 és 2002 között a nemzeti kulturális örökség minisztere volt. 2011-től egy éven keresztül az MTVA kulturális főszerkesztője, 2013 júniusa óta a Múcsarnok munkatársa. Az új könyve, az Apacs művészet bemutatására Nagyváradra látogató szerzővel Tasnádi-Sáhy Péter készített interjút.

Az előadásában magát az 1900-’19 közötti időszakot mutatja be, aminek talán legfontosabb jellemzője, hogy sosem látott óriások jelennek meg a magyar irodalomban, festészetben, zenében. Milyen előzmények tették ezt lehetővé?

Fontos tényező, hogy a XIX. század végén a nyugat-európai kultúra nagyot változott. Arrafelé a művészet persze mindig is mozgásban volt, elmentésben azzal, ami évszázadokon át keleten volt tapasztalható – gondoljunk az ázsiai művészetre, vagy akár az ortodox ikonfestészetre –, de ez a folyamat ekkor sosem tapasztalt módon felgyorsult. Párizsban ebbe a szinte felfoghatatlanul pezsgő művészvilágba csöppent bele az oda-utazó fiatal magyar generáció: festők, írók, zsumaliszták, zeneszerzők, és a közeg lenyűgözte őket. Ezzel a modernitással akarták megtermékenyíteni a XIX században új erőre kapó magyar nemzeti művészetet.

Ma tudjuk, hogy vannak különböző uniós források – Erasmus, Leonardo, stb. – amivel el lehet jutni külföldre. Az akkori fiatalok hogy utaztak? Volt valamiféle infrastrukturális háttér, ami ezt lehetővé tette?

A tapasztalatszerző világjárásnak középkorig visszanyúló hagyományai vannak, elég csak a mesterlegényekre gondolni, akik azért járták Európát, hogy a tanultakat hazavigyék. Ez az attitűd jellemző a XX. század eleji művészekre is. Az utazáshoz a legkülönbözőbb anyagi forrásokat vették igénybe. Márffy Ödön a

Rockenbauer Zoltán
Nagyváradon

Társadalmi értelemben is jobbítani akaró emberek voltak: Ady fel akarta nyitni az emberek szemét, hogy a Magyar ugaron kívül is van világ

Fővárosi Tanácsnál volt hivatalnok, az ottani fizetését forgattatta át ösztöndíjjá, abból tanult Párizsban négy éven keresztül. De például Berény Róbert tehetséges volt, Tihanyi Lajosnak kávéház-tulajdonos az apja, ő fizette a kint tartózkodás költségeit. A tökéletesen nincstelen Kassák Lajos pedig gyalog ment Párizsig, szabad ég alatt vagy menhelyeken lakott. Sokan mentek ki a semmire. Egy József majdnem éhen hal kint. Tehát ki így, ki úgy, de megtalálták a módját. Azt is fontos megemlíteni, hogy Párizs igencsak jó házigazdának bizonyult, hiszen rengeteg olyan műterem kolónia épült, ahol még a végtelenül szegény, Oroszországból menekült festők is meg tudtak kapaszkodni.

Az előadásban is kiemelte, hogy a „hazahozni” attitűd szinte kivétel nélkül jellemezte a Párizsban tanuló magyar művészeket, pedig ez Kelet-

Európára nem volt feltétlenül jellemző. Mi okozta ezt? Párizsból nézve Magyarország, ahol az ott meghaladott impresszionizmus is modern, nem feltétlenül rendelkezhetett komoly gravitációval...

Szerintem ez a természetes. Ha szabadon lehet utazni, és nincs, ami korlátozza a hazatérést, az ember mégiscsak a szülőföldjén érzi magát a legjobban, ott van a családja, a baráti köre, az a közeg, amit ismer. Egyébként pedig társadalmi értelemben is jobbítani akaró emberek voltak: Ady fel akarta nyitni az emberek szemét, hogy a Magyar ugaron kívül is van világ. Aztán 1914-től minden megváltozik. Akkor már menekülni kellett és választani: hazajönni katonának, vagy valahol kint maradni. Franciaországban nem lehetett maradni, Czöbel például Hollandiában kötött ki. A

▶ Tanácsköztársaság bukása után sokan emigráltak.

Az előadás – idő hiányában – 1914-nél ért véget. Nem derül ki, hogy az eredetileg hatalmas botrányt keltő apacsok mennyire tudtak beilleszked-

ni a magyar valóságba. Ady öröksége, megítélése ma is ambivalens.

Ez ugye a kánon kérdése. A Nyolcak nem hagyják abba a festést, és van, aki nagyon szép kort ér meg közülük, később is a modern

festészet derékhadát jelentik. Orbán Dezső 102 éves korában hal meg, igaz, Ausztráliában, de százévesen még kiállítása van Magyarországon. Az persze megint más, hogy a művészettörténet időről-időre felfedez vagy épp elejt egy időszakot. A Nyolcakra csak a hatvanas években terelődik újra a figyelem Passuth Krisztina monográfiájával. De azóta a modern magyar művészet egyik legfontosabb fordulópontjaként tartjuk őket számon. A megelőző néhány esztendő kutatása, szintén Passuth Krisztina vezetésével pedig csak 2003-ban kezdődött meg. A magyar Vadak jelentőségét együtt tártuk fel vele és kollégáimmal, majd a Nyolcakat is újra feldolgoztuk. Kiállítások, monográfiák születtek. A magyar fauve-izmus ma már a nemzetközi kánon része. Tehát mondhatjuk, hogy a Nyolcak, a magyar Vadak, vagy a kubizmus mostanában divatos témák, míg, mondjuk, a biedermeierről jelenleg kevesebbet beszélnek.

Mi volt az oka az apacsok rendkívül negatív fogadtatásának, miért tartották őket, nemzetietlennek, nem magyarnak? Rossz volt a marketingjük?

A marketingjük rendkívül jó volt, erősebbek voltak a sajtóban, mint az őket kritizálók. A Nyugathoz és a hasonló szellemiségű napilapokhoz, folyóiratokhoz mérve Tisza István Magyar Figyelője sokkal kisebb hatású orgánus volt. A nagyközönség Ady költészetét nem könnyen fogadta be, de nagyon erős volt a sajtóbeli támogatása. A botrányokat is kihasználó Nyolcak is rengeteget szerepeltek a lapokban. A „mi a magyar” vita a XIX. század közepétől tulajdonképpen máig létezik. Egyeseknek az számít, hogy egy alkotás sajátosan és kimutathatóan magyar legyen, míg mások a nemzetközi trendekbe korszerűen illeszkedő, ott helytálló alkotásokat helyezik előtérbe. Tisza István és köre azt mondta a modern művészetre, hogy zavaros és nem magyar gyökerekből táplálkozik. Bartók esetében ma ezt furcsálljuk, de akkor az autentikusan magyarnak tartott kávéházi cigányzenétől igencsak különbözött. Ráadásul Ady, Bartók, a Nyolcak nem az elvárt, akadémikus „művészi szépség” megjelenítésére

Kik voltak és mit akartak a magyar apacsok?

Rockenbauer Zoltán a PKE Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszéke szervezte KéPKeret sorozat vendégeként érkezett Nagyváradra, ahol **Apacs művészet – Adyzmus a festészetben és a kubista Bartók (1900-1919)** című könyve (Noran Libro kiadó, 2014) apropóján tartott előadást népes hallgatóság előtt.

Apacsnak a kortársak – a jasszok, félvilági legények után, mind pozitív, mind negatív felhanggal – jellemzően a Párizst megjárt modern fiatal festőket, zeneszerzőket, irodalmárokat nevezték. A huszadik század első két évtizedét ők uralták a magyar művészeti életben, nyugatról hozott új eszméikkel valóságos forradalmat generálva, ami aztán olyan óriásokat termelt ki magából, mint a költészetben Ady, a zenében Bartók, a festészetben pedig a magyar Vadak, vagy később a Nyolcak.

Az est házigazdája, Boka László irodalomtörténész hangsúlyozta: a rendkívül olvasmányos, izgalmas „dramaturgiára” épített könyv, a ma divatos művészletyka gyűjteményekkel szemben a címben megjelölt időszak tudományos igénnyel elkészített lenyomata. A hiánypótló mű a múlt század elejének ambiciózus fiatal művészei által képviselt újító szellemet mutatja be, az arra adott reakciók tükrében, felrajzolva e művészek kapcsolati hálóját is.

Rockenbauer ez utóbbira fektet hangsúlyt, amikor átveszi a szót. Mint elmondja, levéltárakból, családi hagyatékokból kigyűjtött, izgalmas anekdotákkal tarkított munkája a kor nem létező oral history-ját kívánja pótolni, melyből kiderül, hogy az apacsok szoros kapcsolatokat áptak egymással.

Az első találkozások színhelye Párizs. A kint tanuló magyar művészek egyik törzshelye a Cafe de Cluny kávéház volt, Bölöni György itt mutatta be Adyt a későbbi Nyolcoknak, ő az, aki a költőt kiállításról kiállításra viszi, a festőknek pedig a kezébe adja Ady kötetét is. Mint egy anekdotából kiderül, Ady ezt a barátságot némileg kihasználva, Bölöni elmondása alapján küld haza nagyívű beszámolót Gauguin friss tárlatáról, amit bizonyíthatóan nem látott.

A Nyolcak közül Czizgány Dezső került legközelebb a költőhöz, az 1907-ben megjelent Vér és Arany borítójára az általa készített portré grafika került. Czizgáynak többször is modelt ült Ady, ha a festő elegendő bort kerített, illetve játszott neki gordonkán. Az általa készített egyik olajfestmény amolyan szerelmi barométerként funkcionált Ady és Léda között: az asszonynál lógott a falon, amikor a kapcsolat prosperált, viharosabb időkben hol egyikük, hol másikuk akasztotta le onnan.

Magyarországon az apacs művészet a költészetben 1906-ban, Ady *Új versek* című kötetével robbant be a köztudatba, festő barátai az ő hatására, szintén új vizeken járókként, 1909-ben *Új képek* címmel csináltak kiállítást, Bartók pedig többedmagával 1911-ben, az *Allegro Barbaro* keletkezési évében életre hívta az *Új Magyar Zene-Egyesületet* a modern zenei törekvések támogatására. A művészeti ágak, illetve a sajtó kapcsolatát a szintén 1911-es Nyolcak tárlat mutatja a Nemzeti Szalonban, amit komoly összművészeti fesztivál kísért, és aminek szervezésében a Nyugat is komoly szerepet játszott. Az újság 1912-től rajzokat is közöl, 1913-ban pedig leközlik Bartók *Allegro Barbaro*jának teljes kottáját.

Nagyvárad, illetve Kolozsvár sem maradtak le az újdonságokról: 1908-ban a Rózsa Miklós nevével fémjelzett Magyar Művészeti Egyesület mutatta be a modern festők műveit a Holnap városában, 1909-ben pedig Bölöni György szervezett vándorkiállítást Nagyvárad, Kolozsvár és Arad helyszíneken *Új magyar festők* címen.

Rockenbauer kitért a fiatal művészek és a konzervatív kritika konfliktusára is, amit az okozott, hogy az apacsok nem a szépséget állították művészetük középpontjába, hanem problémákat fogalmaztak meg, az addig szentként tisztelt aktoknál torz alakokat ábrázoltak, a színek megválasztásánál pedig a festmény esztétikája felülírta a valóságot.

Tisza, saját szóhasználatával még „rókázni” akart tőlük, de az utókor végül igazolta törekvéseiket, ma a magyar modernitás úttörőiként tartja őket számon.

törekedtek, hanem társadalmi, pszichológiai vagy formai problémákat állítottak középpontba. Nem voltak „közérthetőek”, és az „érthetetlen”-ből könnyű eljutni az „idegen”-ig. Ez a vita azóta is tart. Politikai szinten ma úgy fogalmazódik meg, hogy az Európai Unióhoz való tartozással a nyugati minták követése a fontos számunkra, vagy a magyar sajátosságok megtartása az EU-n belül. Ez látszólag nem akkora különbség, de ezért öltre mennek az emberek.

Az eddigi nyilatkozataiból számomra az derül ki, hogy Ön károsnak tartja ezt a fajta megosztottságot, kifejezetten kultúrharc ellenes.

Habitusomból kifolyólag kultúrharc ellenes vagyok, de nem tartom feltétlenül károsnak, csak ha az egyik vagy másik szempont hegemon helyzetbe jut. A konfliktus nem feltétlenül rossz dolog, elég csak a tízes évek durva harcainak eredményét nézni, kifejezetten művészi hajtóerőként működött. Én személy szerint nem szeretek húsdarálóban lenni, és nem hiszek a kizárólagosságban. Tudom szeretni Benczúr Gyula festését is, dacára, hogy a legfőbb ellenfelével, a Nyolcak csoportjával foglalkozom.

A gond ott kezdődik, amikor egyes irányzatok, vagy egy akadémia meg akarja határozni; hogy kell alkotni egy művészeknek.

A volt miniszter előad a PKE Bartók-termében

Habitusomból kifolyólag kultúrharc ellenes vagyok, de nem tartom feltétlenül károsnak, csak ha az egyik vagy másik szempont hegemon helyzetbe jut

Boka László moderátor (balra) és az Apacs művészet című kötet szerzője

Nem az a baj, ha egy ideológia harcosan kiáll az igazáért, akkor válik problémássá, ha ezt mindenkire rá akarja és rá is tudja erőltetni. Ez a problémám az akadémiák harcával is. Szerintem a Magyar Művészeti Akadémia joggal követelt egy sor olyan jogosítványt, amivel korábban nem rendelkezett. Azzal már nem értettem egyet, hogy több jogosítványa legyen, mint a korábbi kedvezményezettnek, a Széchenyi István Művészeti Akadémiának.

Emlékeim szerint Ön azt mondta, vagy egyforma jogosítványokat kapjon a két akadémia, vagy a két oldal, új alapokon, hozzon létre közös szervezetet.

Igen, kulturális miniszterként ezt a két opciót tartottam volna elfogadhatónak, amikor ez a kérdés felmerült 2001-ben, de nem született megoldás a következő tavaszi választásokig, így a baloldal győzelmével a kérdés lekerült a napirendről. 2010-ben pedig én már nem voltam a politikában, amit egyáltalán nem bánok, mivel nem értek egyet azzal, ami később történt.

Jelenleg a Műcsarnok főmunkatársa, ami elég jó rálátást biztosít a jelen folyamataira. Mit gondol, kopognak a közeljövőben újabb Nyolcak az ajtón?

A kánont nem lehet előre kitalálni, mert annak kialakulásához idő kell, éppen ezért visszamenőleg sem lehet egyik napról a másikra megváltoztatni. Egyébként a művészet szerepe ma sok tekintetben más, mint a Nyolcak

idejében volt. A századelőn sokan hittek a művészetek társadalomjobbító erejében, az avantgárd mozgalmak a leghatásosabb társadalomformáló erőnek gondolták a művészetet. Kassákékat ez vitte a kommunista forradalomba. Ma a művészet mindenhatóságában talán már maguk a művészek sem hisznek.

És a kormányzat sem feltétlenül azon dolgozik, hogy a kultúra jó hatásokkal működjön. Nem prioritás a költségvetés(ek)ben.

Ritka az a kor, amelyben az állam a kultúrát prioritásként fogja fel. Voltak persze mecénás államok a reneszánszban, Firenze, Róma, vagy művészetrajongó uralkodók, de persze a pénz mellé azt is megmondták, mit szabad és mit nem. Egyébként a kultúra minőségének nem feltétlenül kedvez, ha mindent a művészek feneke alá tesznek. A küzdelmes periódusok olykor magasabb színvonalat eredményeznek, mint a kényelmesek. Van Gogh egész életében egyetlen képet adott el, Modigliani nyomorgott. Persze vannak olyanok is, akik kényelmes körülmények között alkotnak kimagaslót, jó példa erre Richard Strauss, aki szinte hivatalnok munkának tekintette az alkotást. Természetesen, kultúra iránt elkötelezett emberként, szívesen látnék sokkal erősebb kultúrpolitikai támogatást a jelenleginél, de egy művész sem mondhatja, hogy akkor alkotok majd remekműveket, ha az adott körülmények rendelkezésemre állnak. A művészi attitűd nem ilyen. Egy elkötelezett művész tűzön-vízen át megvalósítja, amit a tehetsége megkíván – az élete árán is.

TAMÁS PÁL

Duplalátás: az új magyar újságírás

A megosztott, egymással csak véletlenül, alkalmyszerűen szóba álló politikai elitek szétvágják a nemzeti újságírást. Természetesen, a politikai újságírást. Máshol is folyik valamilyen küzdelem ideológiák, politikai oldalak között, azonban ez ritkán terjed ki a szórakoztatóiparra, a női lapokra, könnyűzenei vetélkedőkre. Nálunk a küzdelem kiterjedt ezekre a területekre is, lényegében néhány év alatt egymástól egyre növekvő mértékben elkülönülő, sőt elszigetelődött autonóm médiarendszereket hozott létre. Közös olvasók, hallgatók szinte nincsenek, újságírói életpályák az alrendszereken, az egyes politikai oldalakon belül épülnek csak ki. A 90-es évek végén még voltak átigazolások egyik vagy másik irányba, a 2000-es évek közepe óta gyakorlatilag nem. Így kikerülhetetlenül különleges újságírómodell alakul ki. Létrejött egy olyan kettős látás, amely a rendszer alapsajátosságává, szerkezeti kiindulópontjává változik. Az elkülönülő rendszerek törzsközönsége pedig az ilyen kakasviadalokra kíváncsian veszi az újságot. Ha a szerkesztők valami okból a kettős látást oldani szeretnék, elsőnek a közönség tiltakozna. Mindebből újfajta újságírás következik: a színes és „szagos” multimédia korában még mindig a fekete-fehér filmkockák esztétikája tűnik egyedül elképzelhetőnek, fogyaszthatónak. Ebben az erőterben, bár az alkalmazott rendszerek technikailag sokféleképpen rokonok, a világban terjedő pluralista médiamegoldások és a nálunk kiépülő multigetű egymásnak csak távoli rokonai lesznek.

Tíz-tizenöt éve az újságírás átalakulását mindenekelőtt a technológiától vártuk. A mozgás valamilyen atlanti demokrácia irányába kikerülhetetlen volt. A világ látszólag leegyszerűsödött, neoliberális társadalmi modellek terjedtek, és különböző zsinórok mellett összerendeződtek. Voltak médiarendszerek, amelyek már jobban „atlantizálódtak”, mások e vonatkozásban elmaradotabbnak tűntek. A 90-es évek modelljei mára elolvadtak, s az atlantizmus alternatíva-nélküliségében már a középiskolások is kételkednek. A technikai kihívásokon túl az újságírás, mint hivatás egyféle új káoszt él meg, persze még reményekkel, hogy lesznek egyszer azért másfajta nyilvánosságok is.

Az újságírás tankönyvek nagy módszertani alapvelei közben mindenütt azonosak: keresd az igazságot, légy független, minimalizáld az általa okozott kárt. Kettőt ezek közül, az igazságkeresést és a károk ügyeit ma is a tankönyvek szerint hisszük kezelhetőnek. De a középsőt, a függetlenséget mintha másként kellene mostanában értelmezni. Végül is, a mai médiát újságíróként, nemcsak fizetéshez jutó tartalomiparosok, hanem elemző központok, vállalati sajtóosztályok emberei, mozgalmárok, sőt véletlen szemtanúk és hivatásos kíváncsiak is csinálják. Az ebből következő nehézségekkel, megosztottságokkal tele az új metodikai újságíró irodalom. Ám hogyan tartsuk fenn a magyarországi kultúrharc korábbi frontvonalait az új, vegyes legénységgel? Hogyan szűrhetünk és kit kell kitiltani a legelső frontvonalakról? Ideológiai tisztogatás nemigen elképzelhető, hiszen sem itt, sem ott nincse-

nek tiszta ideológiák. Marad az akkumulálódó politikai bizalom, a hűség valamilyen csúcspolitikushoz, párthoz, de itt is inkább csak szimbolikus módokon, hiszen a politikusok és mozgalmak maguk is folyamatosan alkalmazkodnak, s miért jutalmazzon meg valamelyik oldal valakit azért, mert az még hű a tegnapi jelszavakhoz. A lövészárkok is relativizálódhatnak. Ki gondolta volna néhány évvel ezelőtt, hogy itthon ezen a télen melyik oldal kampányol Putyinnal, és melyik fest patát, szarvat, kénkövet az orosz vezetőnek?

Az új médiaszabványokban a világban a független kifejezés helyett a transzparens, tisztán áttekinthető források és szándékok kerülnek előtérbe. Ma a transzparencia váltja ki az „objektivitást”, elvben el kell mondanunk, hogy jutottunk az információhoz, bizonyítanunk kell, hogy forrásaink hitelesek. E tekintetben semmi sem magától értetődő. Azt persze nem kell bizonyítanunk, mint az új nemzetközi főáramban, hogy szándékaink milyenek, mert választott oldalaink azt természetesen kijelölik. S rólunk lehetnek kérdések, de arról az oldalról, ahova a közvélekedés szerint tartozunk, bizonyára nincsenek. A transzparencia még a finnyásabb szem számára sem a szándékokat, hanem a módszertani tisztaságot jelentheti.

Az újságíró szerepek nagy hullámokban rendeződnek át, párhuzamosan a médiarendszer technológiáival és szerkezetével. A szakma utolsó nagy átrendeződését a 80-as években még csak áttételesen érzékeltük, hiszen az ott Nyugat-Európában a kereskedelmi televíziózás megjelenéséből következett. Nálunk legfeljebb az akkori pártállami televízió igyekezett valamit tanulni a nagyvilágból, és próbált az adott kereteken belül egy fokkal szórakoztatóbb lenni.

A világháló most ismét újrendezte az újságírószerepeket, mindez azonban a klasszikus újságírói munkahelyek váratlan csökkenésével jár. Az nyilvánvaló volt, hogy új közlemények tömege születik a szerkesztőségeken és közvetlen bedolgozóikon kívül, s hogy ezek beillesztéséhez a médiarendszerbe rengeteg kézi munka szükséges. Az alany- és állítmány nélküli közlemények tömegét valakinek fogyasztathatóvá kellene tennie. Tehát, az új kommunikátoroknak – mozgalmaktól a vállalatokig – a rendszerbe illesztő újságírók tömegére is szükségük van. A 60-90-es évek médiagazdasági modelljei ehhez elsősorban reklámmal termelték, vagy termelték volna a pénzt. A televíziózás meghatározó évtizedei, a 80-90-es évek, különösen sok pénzt vonzottak a médiaiparba. Ez így volt máshol is, a nálunk éppen akkor összeálló és nemzetköziesedő magyar rendszerben is. Az azóta jelentkező pénzügyi problémákat szerettük a szűk nyelvi piaccal és a közönség szokásaival magyarázni. De a reklámbevételek mindenütt csökkenni kezdtek, és a 2014-es számok különösen drámaiak. Például az amerikai reklámbevételek az 1950-es számok szintjén landoltak. A médiarendszernek elvben nagyok a haszonkulcsai, de mégsem akkorák, hogy ezt a zuhanást simán kibírják. Nyilvánvalóan, ha csökkennek a bevételek, csökken a termelők száma is. Embereket kell elküldeni.

Miért jutalmazzon meg valamelyik oldal valakit azért, mert az még hű a tegnapi jelszavakhoz?

Az újságíró-szerepek átrendeződése nálunk, a világhálótól függetlenül, még a 70-es években, elsősorban a rádióban, elkezdődött. Közmédia ide vagy oda, a betelefonáló hallgató gyorsan átvette a szerkesztést. Akármivel kezdtük, akármennyire is szeretett volna a meghívott szakértő valamilyen számára fontos dolgot előadni, erre egyre kevesebb lehetősége volt. Egyre több tér jutott a tudományos műsorokban is a virágpermetezési tanácsoknak. A televíziósok egy ideig őrizték képernyős monopóliumukat, de körülöttük is egyre nagyobbak lettek a repedések.

A 2000-es években, a mi médiánkban a politikai rendszer összecementeződésével visszaesett az érdeklődés a rendszerváltás idején népszerű politikai újságírás iránt, de később a politikai elit merev szembenállása meghosszabbította a rendszerváltó újságírók politikai élettartamát. Ők végül is küzdelmek krónikásai voltak, vagy ilyenként értelmezték magukat. Ha a politikai elit vív, de azért kooperál, akkor szövegeiben csökkennek a különbségek és a közönség még gyorsabban leépülhet. Így azonban a 80-90-es évek konfliktus-kommunikátoraira ismét szükség volt. A szembenállás a reklámtól függetlenül új pénzt szivattyúzott az egyes média részrendszerekbe, adottak voltak az előfeltételek az új szembenállás stabilizálásához. Ebben az egyes oldalakhoz csatlakozó médiamunkásoknak ráerősítő szerep jutott. Nemcsak azért, mert úgymond a kultúrharc megrendelése ilyenek voltak. Ez biztos, de legalább olyan fontos volt, hogy az egyik vagy másik oldalra elszegődők bejáratott konfrontációipari szakmunkások voltak. S mert konfliktusokkal etették, a közönség ezekhez hozzászokott, miután a tabloid újságírás ugyan terjedt és erősödött, de a középosztály azt csak korlátozottan fogyasztotta, tehát volt egyfajta skandallum-éhsége, amelyet politikai botrányokkal kellett kitölteni. Minden más nehezebben emészthetőnek tűnt, így létrejött és szinte minden mást kiszorított a politikai tabloid. A nemzeti populista sajtó „őszödi beszédhisztériája”, vagy a most a szemünk előtt formálódó Orbán-Simicska párvialdal média-graffiti ebben a vonatkozásban is közismert.

Ebben az erőterben kellene az átrendeződő rendszer régi-új meghatározó sajtóetikai és szerepproblémájára: az objektivitás-hitelesség-transzparencia hármására válaszokat adni. Ilyesmiről, ha egyáltalán beszéltek, majdnem mindig csak normatívan esik szó. Korábban a médiatartalmak zömét mégiscsak újságírók állították elő, ezért a hitelesség-igényeket nekik címezték. Vagy inkább a média megroppant hitelességéért őket lehetett elvben felelősségre vonni. De most, hogy a tartalmak egyre nagyobb része nem újságíróktól érkezik, mi lehet az újságírók felelőssége a média megroppant hitelességéért? A szakmának egyre kevesebb köze van a forgalmazott üzenetek minőségéhez. Az újságíró ebben az értelemben nem, vagy egyre kevésbé hivatásos igazságkereső, igazságforgalmazó. A hitelességet és a transzparenciát ráadásul a politikai elit, az újságírók és a közönség közötti bizalmi háórszögek váltják ki az egyes politikai gettóknban, törzsi szállásterületeken. Ezek ráadásul olyan kicsik, hogy a közönség szinte minden jelesebb tollforgatót, műsorkészítőt személyesen ismer. S ha véletlenül mégsem, biztos, hogy ismeri az érintett lapokat vagy műsorcsatornákat. S ezekről véleménye megközelítően állandó. S mert különböző

helyeken kicsit másképp, de a törzsközönség öregszik, így a szakmai-politikai megszokások, rögzült rokonszenvek mindezt tovább erősítik. Egyre fontosabbá válik az, ki mondja, mint az, hogy mit mond. Formálisan közben az újságírás kíváncsként forgalmazott szakmai kódjai látszólag változatlanok. De mert ezekre a közéleti erkölcs alapelveiként is hivatkozunk, egyre kevesebben lesznek érdekeltek abban, hogy tisztázzuk, milyen a magyar médiaszakma mai transzparencia-gyakorlata, mi a szokásos és megengedett? A normatív egyáltalán nem biztosan működik a korábbi színhelyeken, sokszor értelmezhetetlen is, de arra talán mégis alkalmas, hogy ne csak egyszerű alkalmi normasértéseket jelezzen. Hanem azt is, hogy a pillanatnyi szak-

mai szabványok transzparenciája láthatóan csökken. Alkalmi megfigyelésekből mintha az következne, hogy az össz-szakmai viselkedési kódok értéke, befolyása gyorsan fogy. Az egyéni, személyi szintű szabályozó etikák azonban még működnek. Ki-ki jobb esetben még a maga értékeit konzekvensen felmutatja, megpróbál ezek szerint mozogni, de a többiekhez nem igazodik, rájuk e tekintetben igazán még a „saját oldalán” sem figyel. De mert gurut magának a közönség nem az igazságtartalmak, hanem a személyiségjegyek alapján választ, az újságírói ars poetikákkal sem foglalkozik. Vitát azonban a szakmán belül épp a transzparencia gyakorlatáról kellene nyitni. Arról és ahogy a médiaipari munkások a maguk és a kollegák számára az áttetszőségi határokat kijelölik. Honnan kezdődik a már nem áttetsző és/vagy nem hiteles. Vitát nem a médiaetikáról kellene kezdeni, hanem arról, hogy vannak-e még játékterek e részlojalításokkal megterhelt magyar médiaiparban. Mennyire mozognak ezek falai? Hogyan élnek meg ezeket a médiamunkások? Lehet egyébként, hogy többségükben, bár erről nem illik beszélni, a transzparencia-korlátokat szakmailag károsnak, őket személyükben is lejáratóknak érzik.

A hitelesség-hiánynak vannak szabvány kezelésmódjai. A legelterjedtebb megoldásnál a média kétfajta szerepet: a szakértőt és az értelmiségi guruét a rendszeren kívülre tolja, vagy ott hozza létre. De mert ezek részben eredetileg újságírói szerepek, számos más médiarendszerben ezeket újságírók is adják elő, amikor ezek kívülre kerülnek, az újságírói szerepet gyöngítik. Elvben a szakértő egy politikai irányzat, szociális vagy gazdasági problémátípus alapos ismerője, ismereteit a nyilvánosság számára a médián kívüli fő munkahelyeivel általában egyetemekkel, intézeti tagságokkal igazolja. De tulajdonképpen kommentátor, álruhás újságíró, aki a szerkesztőséget képviselő másik kolléga belső rezonőre. A hitelesség probléma egy másik szintjére kerül a neves közértelmiségek szerepeltetése. Ezeknek a szakértőét akár többszörösen meghaladó általánosítási képességgel felhalmozott tapasztalattal rendelkezniük kell, de senkit nem érdekel, mekkora tudósok vagy írók. Az elektronikus médiában mindemellett szórakoztatniuk is kell, erre személyiségjegyeiből következően nem mindenki alkalmas. S mert hiteles guruként a neves értelmiségi is a gettósodó média foglyává válik, közben kényszerűen lemond saját univerzalizistikus(nak hitt) érvényességéről. Adott millió hőisévé válik.

Most, hogy a tartalmak egyre nagyobb része nem újságíróktól érkezik, mi lehet az újságírók felelőssége a média megroppant hitelességéért?

Hogy kerülhetne Einstein a pokolba?

A marokkói származású ateista és szabadgondolkodó ex-muzulmán, Mounir két éve él Kolozsváron. Az egyetemista fiú 27 éves, az észak-afrikai országból úgy jött el, hogy nem is szeretne visszatérni oda. Hazájáról, gyerekkoráról, eredeti vallásáról, a terrorizmusról, erdélyi életéről szívesen beszélt KUSTÁN MAGYARI ATTILÁVAL, de a félelemtől nem szabadult meg soha, ezért sem a teljes nevét, sem arcát nem adta az interjúhoz.

Arra, hogy valaki ateista, nálunk is rácsodálkoznak, így az iszlám területeken ez még furcsább. Beszéljünk épp ezért arról a környezetről, amelyben születél és felnőtél, Marokkóról első lépésben a szabadságjogok és – tekintettel a világnézetedre – a vallás szempontjából.

Marokkóban nemhogy nem beszélhetsz például a kereszténységről, de még az iszlám más ágait sem gyakorolhatod, mint a hivatalosat, a szunnitát. Ha mégis megteszed, akkor amennyiben marokkói vagy, börtönbe kerülsz, ha külföldi, akkor általában kitiltanak az országból. Persze nagyvárosokban általában nyitottabbak az emberek, de nem vagyok biztos benne, hogy az ország említett törvényeit ne tartanák be – bár egyfajta védeltséget kapnak a hírességek.

Ilyen törvények mellett érthetőbbé válik az a marokkói cikk, amelyik azt állította, hogy az országban egészen pontosan 325 ateista van, eggyel sem több. Feltételezem, ez nem fedi az igazságot.

Azt hiszem, csak a Facebook-ismerőseim között több van, és titkos Facebook-csoportokban is több ezret találni. Marokkóban teljes családok vannak, akik ateisták, de amennyiben nem kritizálsz a hatalmat és nem hangoztatod a véleményed, nem foglalkoznak veled. Kivételt képez, ha valaki panaszt tesz ellened.

Azon is elgondolkodtam, hogyan lehetne, hogy nagyszerű emberek, akik sokat adtak a világnak – mint például Albert Einstein – pokolra kerüljenek csak azért, mert nem muzulmánok

Bazári hangulat Marokkó fővárosában

Hogyan jelenik meg a rasszizmus, a nyugat-ellenesség Marokkóban? Ez utóbbi már csak azért is érdekes lehet, mert Marokkó volt az első állam, amely elismerte az USA függetlenségét, 1777-ben, a barátsági szerződés azóta is él.

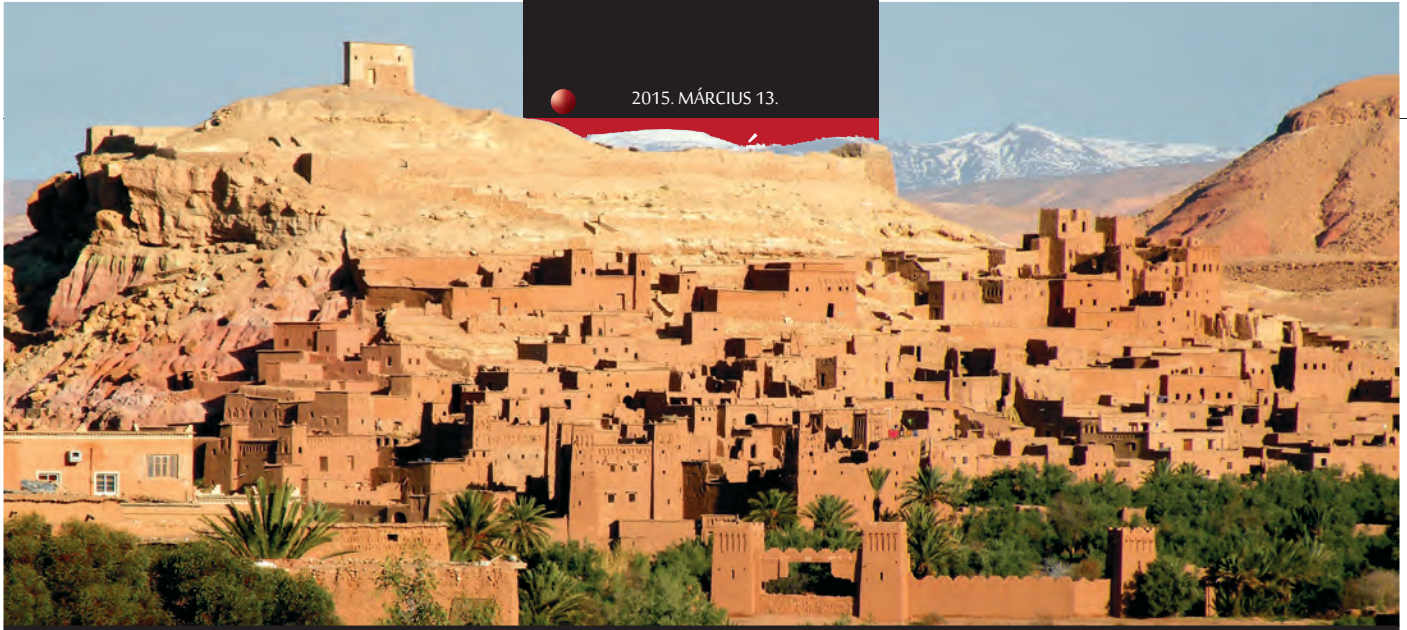
Marokkóban egyrészt európai, másrészt szubszaharai bevándorlók élnek, a rasszizmus pedig elsősorban ez utóbbiakkal kapcsolatosan jelenik meg. Ami a nyugati világgal való kapcsolatot illeti, egyrészt vannak a nyugatosodott, franciául is tudó emberek, másrészt a különböző muzulmán tradíciók, vagy a keletről importált, szalafista fundamentalista életformák. Az országban így találsz olyan helyeket, ahol a társadalom toleránsabb a nőkkel szemben, szabadon választhatnak párt, úgy öltözhettek, ahogyan a nyugati nők is, máshol pedig sokkal szigorúbbak velük szemben, tetőtől-talpig el kell takarniuk magukat nyolc éves koruktól. Az ország egyébként a nyitás útján haladt sokáig, aztán a hetvenes években a szaúd-arábiai vallásos

hangok felerősödtek, ezek pedig elérték Marokkót is. A vallásosság erőteljesebb lett, viszont ezt később tompította az internet megjelenése.

Egy interjúban, amit a morfondir.ro-n olvastam, azt mondtad, konzervatív családba születél. Hogyan lettél mégis szabadgondolkodó?

Édesanyám egyfajta keleti konzervativizmust vall, amely az iszlámot a szaúd-arábiai értelmezések szerint éli meg, édesapám pedig egy helybéli konzervatív vonalat követ. Hogy a különbséget megmutassam: apámnak nem probléma, hogy a nők előtte énekeljenek, nem kell más szobában lenniük ehhez. Ő azzal sem különösebben törődik, hogy eljár-e a mecsetbe, inkább egyfajta kötelesség számára, míg anyám komolyan veszi ezt, mindig igyekszik az összes imát megtartani, az öt kötelezőn kívülieket is. A szigorúság máshol is megjelent, egy ízben például, amikor egy lánnyal találkoztam, apám látott, de nem foglalkozott vele, anyám viszont megnézte a telefonom üzene-

teit, és aztán három órán keresztül hallgathattam, ahogy kioktatott a do-log erkölcsi vetületeiről...

Meddig voltál vallásos? Hiszen egyértelmű, hogy egy ilyen környezetben annak kellett lenned.

A vallásom 14 és 16 éves korom között hagytam el, de persze nehéz volna pontosabban mondanom. Gyerekkoromban sokat olvastam, mert nem voltam túlságosan barátkozó típus. 11 éves koromban, egy vallásos, a filozófia iránt érdeklődő ismerősöm hozott egy könyvet, amelyikben tudományos érveket próbáltak felsorakoztatni Allah léte kapcsán. Korábban nem gondoltam, hogy erről a kérdésről egyáltalán lehet beszélni, így idővel a saját érveimmel próbáltam előállni, egészen addig, amíg rá nem jöttem, hogy mennyi ellentmondás létezik: például, hogy isten mindenható, olyanná alkotott minket, amilyenné akart, tehát bűnösökké, aztán mégis elítél, holott rajta múlt minden. Azon is elgondolkodtam, hogyan lehetne, hogy nagyszerű emberek, akik sokat adtak a világnak – mint például Albert Einstein – pokorra kerülnének csak azért, mert nem muzulmánok. A lényeg, hogy anyám a könyvet megtalálta, összetépte és eldobta a kukába, én azonban éjjel összeszedtem a darabokat és évekig titkoltam előtte, hogy megvan.

Azt már tudjuk, hogy nem kifejezetten előnyös publikusan hangoztatni, hogy nem tartod magad muzulmánoknak. A szűk családi körben legalább tudják ezt?

Egy ízben elmondtam ezt két unokatestvéremnek, de nem igazán reagáltak jól, azt mondták, túl buta

vagyok és kész. 17 éves koromban osztálytársaimmal beszélgettem erről a témáról, és ők egészen barátságosan fogadták, sőt egyikükről az is kiderült, hogy hasonlóan gondolkodik. A szüleimnek persze soha nem mondták el, a testvéreim viszont tudják, sőt egyikük szintén ateista, a másik testvérem pedig nem kérdeztem még meg, de egészen nyitottnak ismerem.

Itt, Romániában felmerül ez a kérdés? Nem arra gondolok persze, hogy a bemutatkozás második mondatában már erről beszélsz, hanem, hogy titkolod-e, tartasz-e attól, hogy felvállald?

Amikor az alkalom úgy hozza, nem titkolom el. Előfordult például, hogy amikor láttak disznóhúst enni vagy bort inni, azt mondták, biztosan nagyon „rossz” muzulmán vagyok, így aztán persze elmondtam, hogy nem tartom annak magam. Megtörténik az is, hogy egyenesen rákérdeznek, muzulmán vagyok-e, vagy csak céloznak rá, ilyenkor is tisztázom a helyzetet, de különösebben nem beszélek róla.

Beszéljünk az európai helyzetről. A Charlie Hebdo szerkesztőségét erő terrorista támadások utáni viták nagyjából két szélsőséges álláspontot mutattak meg: az egyik szerint az iszlámnak semmi köze nincs ezekhez, a másik szerint tartani kell a bevándorlótól, elsősorban persze a muzulmánoktól. Te mit gondolsz erről?

Összetett kérdés. Egyrészt vannak a szövegek – a Korán, és még különböző, szintén szentnek tartott könyvek, külön a szunnitáknak és külön a síitáknak –, másrészt vannak

Erős a vallásosság az észak-afrikai országban, de tompított rajta az internet megjelenése

az ezeket olvasó emberek, a különféle értelmezések. A probléma, hogy a szunniták elképzelése szerint a Koránban minden következő szúra (fejezet) felülírja az előzőt, ez azonban azt jelenti, hogy a Mohamed fiatalkori, sokkal toleránsabb nézetei semmissé válnak a későbbi elképzeléseivel szemben. Azok tehát, akik a terrorizmust támogatják, részben ezért teszik. Emlékszem ugyanakkor, hogy amikor az iskolában tanultam, a tankönyvben két értelmezést írtak le, a tanár viszont egyszerűen kijelentette az egyikről, hogy igaz, és kész. Azt is el kell mondani, hogy a terroristák ugyan egy kisebbség, de sokan segítik őket anyagilag, vagy a szállításukkal, az elszállításukkal. A probléma, hogy az iskolákban persze nem arról van szó, hogy legyél terrorista, de mivel azt mondják, hogy az iszlám a teljes és követendő igazság, a dzsihádot, a háborút sokan legitimnek tarthatják, amikor ezekkel a buzdításokkal találkozunk. Amikor a Charlie Hebdo-t érő támadás megtörtént, sokan mondták – gyakran persze még nyugati liberálisok is, hogy nem kellett volna kritizálni az iszlámot.

Mit gondolsz, mi fog történni Európában a jövőben a növekvő feszültségek miatt?

Aggódva figyelem, hogy mi lesz. A probléma, hogy nehéz tábort választani – és igazából nem is akarok –, mert egyik sem látja igazán jól a helyzetet. Ha a liberálisokhoz megyek, ők letagadják, hogy probléma volna az iszlámmal, ha a szélsőjobb oldalhoz méssz, minden muzulmán elítélnek, számukra eleve muzulmán vagyok azért, csak mert Marokkóból jöttem.

Ha a liberálisokhoz megyek, ők letagadják, hogy probléma volna az iszlámmal, ha a szélsőjobb oldalhoz méssz, minden muzulmán elítélnek

Az ötödik óra

A romániai gyermekhalandóság ri-
asztóan magas az uniós átlagot te-
kintve. Bár elfogadhatatlanul sok a
gyermekhalál, mégis tabu, hogyan
távozik évente több ezer, kiszolgál-
tatott, haldoklásában magára ha-
gyott lélek. Balázs néhány hónapos
élete és februárban bekövetkezett
halála ezzel szembeállít. Valamint az-
al, milyen szükség van egy, az egész
országot átszövő gyermek-hospice
hálózatra. PARÁSZKA BORÓKA írása.

Romániában minden ötödik
órában meghal egy gyermek:
tízezer élve születést követ tíz
csecsemőhalál, évente 1900 kisko-
rút veszít el a hazai egészségügy az
Országos Statisztikai Hivatal adatai
szerint. Ezzel az Unióban Románia
a második a gyermekhalálozási lis-
tán. A leggyakrabban a fertőzések, a
koraszülések, a vele született rend-
ellenességek és az onkológiai megbe-
tegedések vezetnek tragédiához. A
veszteségek léptéke miatt „megszok-
ta” a társadalom a megszokhatatlant,
számol a gyermekhalandósággal. A
tapasztalat azonban azt mutatja: a
gyermek haldoklása tabu, sem a
méltányos élet, sem a méltányos ha-
lál fogalma nem tisztázott.

Ezzel szembeállított az a harmincas
évei elején járó nő, M., aki a múlt év
végén szülte meg Patau-szindrómás
kisfiát, Balázst Marosvásárhelyen.
Az úgynevezett „triszómiás” rend-
ellenesség hasonló a Down-, illetve
Edwards-szindrómához, szövődmé-
nyei, kórképe azonban súlyosabb. Az
esetek jelentős részében élettel nem
összeegyeztethető malformációt
szenved el a szív-, ér- vagy ideg-
rendszer. Ritka: az európai adatok
szerint 700 újszülött közül 1 Down-
szindrómás, a Patau-kórkép minden
tízezeredik csecsemőnél alakul ki.

Együtt maradni A statisztika
azonban nem vigaszt: a szülészeten
szembesült azzal, hogy fia életkép-
telen, de több hétig, hónapig tar-
tó haldoklás vár rá, és rövid élete
folyamán végig orvosi ellátásra,
lélegeztetőgépre, mesterséges táplá-
lásra szorul. Ez a helyzet a feldol-

gozhatatlan tragédián, a gyermek
elkerülhetetlen elvesztésén túl is
számos nehezen kezelhető kérdést
vet fel: az idő múlásával a csecsemő
ellátása sem a koraszülött, sem az
újszülött osztályon nem megoldható
elvileg, hiszen romló életkilátásai el-
lenére sem számít már újszülöttnak
a baba. Marosvásárhelyen van kora-
szülött-fejlesztő központ, ide azok a
csecsemők kerülnek, akik rehabilitá-
ciója több hónapig tart, amíg el nem
éri az otthoni ellátáshoz szükséges
fejlettséget, súlyt. Ebben az intéz-
ményben az orvosi felügyelet és a
szülő bentlakásos jelenléte a gyer-
mek mellett nehezen összehangolha-
tó. Fejlődő, erősödő babák, és nem
haldokló, állandó állapotromlással
küzdő gyerekek számára alakították
ki ezt a környezetet. M. ráadásul
kétgyermekes anya: hat éves, egész-
séges kislányát otthon kell ellátni,
számukra egy nyitott, könnyen láto-
gatható intézmény lenne a megoldás.

M. nem fogadja el a koraszü-
lött-fejlesztő központ ajánlatát, hogy
helyezze el ott Balázst. Heteken
át kitart, ragaszkodik ahhoz, hogy
minél több időt beteg kisfia mellett
tölthessen. Elképzeléseit makacs-
ságát nem támogatja a környezete.
„Ne szoptassa, túlzott kötődés alakul
ki” – figyelmeztetik a szülészeten az
asszisztensek a nőt, akinek egyetlen
igazi kontaktusa a fiával a szoptatás.
A stressztől, a kilátástalan küzde-
lemtől, alkati adottsági miatt – nehéz
eldönteni, tény, hogy bőségesen van
mivel táplálnia a kisfiút. Minél szí-
gorúbb a Balázs korai haláláról szóló
diagnózis, annál több a tej. Az anya-
tejes gyerek – sokak meglepetésére
– erősödik is kissé. Ez az állapotja-
vulás újabb reményeket táplált: M.
tisztában van vele, hogy ez a szind-
róma milyen következményekkel jár,
de újabb és újabb vizsgálatokat kér,
háttha növelhetők Balázs életkilátá-
sai, vagy javítható az állapota. A kór-
ház, és az orvosok együttműködők,
bár előre jelzik: az újabb vizsgálatok
nem hozhatnak bizakodásra okot adó
eredményt, a végkifejlet egyértelmű,
és alig odázható. Az analízisek ideje
alatt ingázik az otthona és a kórház

közt: szoptatni háromóránként jár,
a közbeeső időben családi teendőit
végzi, a hetek előre haladtával az ad-
minisztráció sem könnyörül rajta. Mi
van, ha a gyermek „túl sokáig él”, és
az anya szülés utáni szabadsága le-
jár? Mi lesz, ha a csecsemő elhúzódó
kórházi ellátása miatt növekednek
a költségek? M. hivatalról hivatalra
jár, űrlapokat tölt, igazolásokat kér.
Többféle tanácsot kap: például azt,
hogy mondjon le szülői felügyeleti
jogáról, és térjen vissza dolgozni, az
anyagilag is előnyösebb, és „lelkileg
is többet segít, ha nem foglalkozik a
gyerekkel”.

A gyermek adataival kitöltött
űrlapok tömkelegét immár a hivata-
lokon kívül, a havas utcán üldögélve
nézi át újra és újra: retteg attól, hogy
véletlenül, oda nem figyelve, vagy a
megfelelő ismeretek nélkül nehogy
lemondjon felügyeleti jogáról. Min-
den tanács, sugallmazás ellenére sem
szimbolikusan, sem konkrétan nem
szeretné magára hagyni a gyermekét.
Nem menekül a felelősség elől.

Ne mondják, hogy nem számít!

Ekkor fordul hozzám, másfél órás
hangfelvételen meséli el kálváriáját.
Ömlik belőle a panasz: a problé-
mamentes terhelességet orvos kísérté
végig, de csak a szülést megelőző
hetekben merült fel, hogy a gyerek-
nek rendellenessége lehet. Mikor az
ultrahangok, és a szűrések megerősí-
tették a diagnózist, már „késő volt”
– mondja határozottan. Kérdésemre,
hogy mi történt volna, ha korábban
szembesül a ténnyel, elbicsaklik
a hangja. „Nem tudom – válaszol-
ja mély lélegzettel – az én dolgom,
hogy amíg ez a gyerek él, amíg itt
van velem, mindent megadjak neki”.

M. középszinten iskolázott, át-
lagos nő, a felmerülő egészségi, ér-
zelmi, etikai problémákra aligha van
felkészülve. Kistáskája tele orvosi
leletekkel, dokumentumokkal, ame-
lyeket hol kitaró szorgalommal, hol
pánikba esve lajstromoz. Minden ott
van a markában. Sorsuk orvosi szak-
kifejezésekbe tömörítve, számsorok-
ba rendezve, aláírva, lepecsételve,
iktatószámmal ellátva, esetenként a

„Ne
szoptassa,
túlzott
kötődés
alakul ki”
– figyelmez-
tetik a szü-
lészeten az
asszisten-
sek

biztonság kedvéért sokszorosítva. Ha a gyerek állapotáról beszél, maga is a román szakkifejezéseket használja, minden erőfeszítésével azon van, hogy értse, mi történik Balázzsal. „Tudom én, mi ez a szindróm, ez ellen nincs orvosság” – ismételteti. Ha azonban a kórházzal, az asszisztensekkel folytatott birkózását meséli, akkor nyelvet vált: szelíd, de határozott hangjában elmélyül az életről és halálról, az összetartozásról, a pillanat értékéről felgyülemlett tudás. „Akármennyit is él Balázs, él. Az az ő élete. Amennyi, annyi. Ne mondják nekem, hogy hagyjam magára, hogy neki úgysem számít” – egyszerre elszánt és kiszolgáltatott M., aki úgy készült a karácsonyra, hogy nem tudja, végül hol helyezik el Balázst, esélyt kap-e, hogy mellette lehessen, kap-e szociális juttatást, lesz-e mód arra, hogy lányát is gondozza. A teljes kiszolgáltatottság napjait élte ekkor. Javaslatomra, hogy vegye igénybe a gyermek hócipce szolgálatot, nyitott. Romániában Bukarestben, Brassóban és Temesváron van ilyen ellátás. Brassóban 1992 óta gondoskodnak haldokló gyerekekről, svájci-román közös finanszírozással működik hospice alapítvány, költségeik 13 százalékát az Országos Egészségügyi Pénztár támogatja, segít a megyei és a városi önkormányzat is. M.-eket segítőkészen fogadják, arra is van mód, hogy az egész család oda költözzön. Erre azonban nincsenek felkészülve. A kislány alig tud valamit öccse állapotáról, a tragédiák sorát megelő család tanácsatlan. Senki sem tudja, hogyan kell elmondani, és el kell-e mondani, hogy

Képünk illusztráció

„Akármennyit is él Balázs, él. Az az ő élete. Amennyi, annyi. Ne mondják, hogy hagyjam magára, hogy neki úgysem számít”

Balázs soha nem fog hazamenni a kórházból? Mielőtt dönteni kellene a brassói utazásról, nem várt kedvező fordulat történik a kórházban: az újszülöttsztyálon lehetővé teszik Balázs további ápolását, M. is befeküdhet, állandóan vele lehet. Marosvásárhelyi az ellátás, így az otthon maradtak is könnyen látogatják a kórházban lévőket. Ez sem könnyű helyzet, itt „egészséges” újszülötteket ápolnak, akik néhány nap után hazatérnek családjukkal. Naponta azzal kell szembesülni: M.-ék tragédiája és esélytelensége körül mennyi esély, mennyi boldogság.

Mégis örömmel hív M., ez a kiskapu volt a megoldás, megértőek a kórházban, a szoptatásban sem akadályozzák. Megbecsüli e nagy-lelkűséget. Meghitt napokat éltek át januárban. Azt mondja, ennyi szeretet embertől, mint ettől a minden pillanatban levegőért küzdő kisfiútól, soha nem kapott. Ezek Balázs utolsó napjai.

Nincs második esély Kedden, február 3-án sms érkezik. „Drága kisfiam temetése szerdán a református temetőben lesz” – M. röviden értesít. Korábbi beszélgetésünkön annyira bizakodó és derűs volt, váratlanul ér a hír. Kivárom a kegyeleti időt (mennyi is az?), amíg úgy vélem, elbeszéltehető az anyával, mi történt az utolsó napokban, hogyan halt meg a kisfiú, akinek egész életében a halálára készültek. „Nehéz volt – sóhajt M., a fájdalom mögül kiérezem az elvégzett munka fáradtságát is a hangjából – ott voltam mellette végig”. A dilemmák, amelyeket a

környezet vetett fel, és amelyeket az anyai ösztön rendezett, válasza találtak. Igen, kellett az anyatejes táplálás annak a szervezetnek, amelytől a természet sok más esélyt, erőt megtagadott. Kellott a jelenlét, a szeretet, ebből lehetőleg minél több, minél közvetlenebb módon: rövid idő alatt sokat és nagyon kell szeretni az embert. Nincs második esély. Annyira kell szeretni, amennyire csak lehet – magyarázza M. Jó volt, hogy voltak kiskapuk, volt megértés is, vagy elnézés, intézményes engedékenység is a számtalan okirat, fejléc és pecsét mellett.

Lehetne ez másképp is. A gyermek-tanatólogia „magyar” tudomány, egyik képviselője, fejlesztője a kolozsvári Polcz Alaine volt. Magyar nyelvterületen a hospice-mozgalomnak évtizedes hagyománya van. A haldokló gyerekek ellátásának is. Nem tragédiákkal szembesülő szülők magányos harca kellene legyen a méltányos halál joga. Alapjoga. Érzőbb vidékeken szakértők segítik a traumára felkészülőket, és a traumát feldolgozókat. Intézmények biztosítják azokat a körülményeket, amelyek otthon nem megteremthetőek. Erdélyben mindez még nem érhető el. (Meg kell említeni: Dégi László Csaba a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem munkatársaként úttörő munkát végez az onkológiai betegségekkel küzdők pszichológiai ellátásáért. Van előre lépés a paliatív gondozás területén. De nem olyan mértékű, és nem olyan jellegű, amely M.-éken ezen az anyatejben gazdag, mégis reménytelen karácsonyon és karácsonytűn segíthetett volna.)

Hogy mégis méltósággal élte le néhány hónapos életét ez a kisfiú, az a bürokráciákkal, előítéletekkel megküzdő anyjának volt köszönhető. A román szakkifejezésekkel küzdő, állását, szociális támogatását féltő átlagnő harca volt ez a harc. Futásukat megfuttotta.

Romániában minden ötödik órában meghal egy gyermek. Sokan közülük a legkiszolgáltatottabb pillanatokban válnak a legmagányosabbá. Sokuk fájdalma, szenvedése enyhíthető lenne országos, tömegek számára hozzáférhető hospice szolgálattal.

Dr. Zsoldos Attila, a MTA levelező tagja

Talpon maradni Kelet és Nyugat határán

A középkori Magyarország politika-, társadalom- és intézménytörténetének kutatója a Szent Istvánt követő Árpád-házi királyok külkapcsolatairól tartott előadást a Szacsvey Akadémián. Beszélgetésük második részében Szilágyi Aladár a Szent László utáni korszakról kérdezte a címzetes egyetemi tanárt.

Már Könyves Kálmán uralkodása (1095–1116) idején megtapasztalhatták eleink, hogy az országon átvonuló, gyakran szedett-vedett nyugati keresztes hadak nem azok az „óhajtott vendégek”, akiket szívesen lát az ember, hisz nem egy esetben komoly konfliktust okoztak.

Valóban így volt. Az első keresztes hadjárat rendkívül rossz emlékeket hagyott maga után Magyarországon. Ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a szentföldi hadjáratok gondolata mifelénk nem volt túl népszerű. Az első keresztesek német területeken át jöttek, a szárazföldi útvonalat használták, Magyarországon keresztül. Meg voltak győződve arról, hogy magyar területre lépve, nekik már „dolguk van”, – ez már maga a hadjárat, és ennek megfelelően viselkedtek. A magyar király ezt nem nézhette tétlenül. Kálmán hadai szétverték, kiszorították az országból az első kereszteseket, akik csak a déli határ túloldalán kezdhettek el ismét garázdálkodni. Amikor viszont rendezett sereg jött, komoly diplomáciai tárgyalások folytak arról, hogy milyen feltételekkel vonulhatnak át az országon, hol és hogyan vásárolhatnak maguknak és a lovaiknak élelmet. Magyar had kísérte végig őket az úton, hogy minden bajnak elejét vehessék. Tovább fokozhatta a nyugati keresztesekkel szemben táplált ellenérzést a negyedik hadjárat a 13. század elején, amikor – a velenceiek biztatására – a nyugati sereg megállt a magyar uralom alatt lévő Dalmáci-

ában, és Zárát, a mai horvátországi Zadar elfoglalta.

Könyves Kálmán milyen megfontolásból kötött szövetséget az akkori viszonyok közt igen távoli szicíliai normannokkal?

Valószínűleg a normannok keresték az ő támogatását. A dél-itáliai normannok körében fogant meg az a gondolat, hogy a Balkán vagy legalább egy része szépen kiegészíthető az ő dél-itáliai, szicíliai területeikkel. Ehhez szövetségesek kellenek, s a Balkánnal északról szomszédos Magyar Királyság lehet erre a legalkalmasabb. Ez volt a kiindulópont, Kálmán pedig úgy látta, ennek van realitása. Mindez megismétlődik a 13. században. Akkor már nem a normannok, hanem a Franciaországból Dél-Itáliába átszármazott Anjouk azok, akik a Balkánra kacsintgatnak, akiknek szintén természetes szövetségese lesz az Árpád-ház. IV. Béla idősebbik fia, a későbbi V. István révén házassági szerződést kötnek. Ebből következett később a nápolyi Anjouk magyarországi trónigénye az Árpád-ház kihalása után. Adott pillanatban az Anjouk olyan szövetségest kerestek, aki támogatja balkáni aspirációikat, István meg olyat, aki a cseh hatalommal szemben nyújthat segítséget neki, amikor majd ő lép trónra.

Ön tanulmányt szentelt az Árpádok házassági ügyeinek. Az, hogy Szent László lányát, Piroskát férjhez adták a bizánci császár fiához, ez a dinasztikus frigy a Bizánc felé irányuló nyitást jelentette?

A dinasztikus házasságoknak csak részben ismerjük a pontos indítékait. Amikor például András fiát, Salamont és korábbi ellenfelének, a német uralkodónak a nővérét összeadták egymással, az a modell

érvényesült, hogy egy dinasztikus házasság a frissen megkötött békét erősíti meg. Máskor nem ilyen egyértelmű a kérdés. Vannak kollégák, akik inkább hajlandók ezeket jövőbeli szövetségkeresésként értelmezni. Másfelől azt is érdemes figyelembe venni, hogy a középkorban adott volt egyfajta „piaca” a házasulandó királyfiknak és az eladósorba került királylányoknak. Onnan kellett válogatni, ahonnan lehetőség volt. A legjobb példa erre III. Béla (1172–1196) második házassága: megözvegyülve szétnézett ezen a „piacon”, s az elhunyt angol trónörökös özvegye lett a második felesége. Egyébként az Árpád-ház esetében is az volt a legfontosabb szempont, hogy a királyné szüljön fiút, lehetőleg többet. Mert a dinasztia fenntartása volt a legfontosabb. Ha lány születik, az se baj, majd férjhez lehet adni. A többnyire még gyerekkorban külföldre került magyar királylányok esetében időről időre valóban kimutatható, hogy valamiféle pártfogói lettek a magyar ügyeknek. De nem biztos, hogy ezek a „magyar ügyek” aktiválódtak az ő életükben. Gondoljunk például arra, hogy II. András (1205–1235) második házasságából született gyermeke, Jolánta a messzi Aragóniába ment férjhez I. Jakabhoz. Ez a Jolánta máig a leginkább tisztelt, közkedvelt alakja az aragon (most már katalán) történelemnek. Jolántának csak anynyi szerep jutott a magyar ügyekben azon a távoli helyen, hogy féltésvérét, András utószülött fiát, Istvánt egy ideig pártfogolta. Ez az az István, akinek a fia III. András néven (1290–1301) utolsó Árpád-házi királyunk lett.

II. Géza (1141–1162) idejében Európa kettőbe osztozott. Két nagy szövetséges tábor jött létre: az egyik élén a két birodalom állt, Mánuel bizánci császár és Konrád német király, Velence tartozott még ehhez a

A középkorban adott volt egyfajta „piaca” a házasulandó királyfiknak és az eladósorba került királylányoknak

táborhoz; a másik oldalon a francia-normann szövetség, élén a francia királlyal, VII. Lajossal, ide tartozott a pápa, illetve több Konrád ellenes német herceg és II. Géza is. Mi forgatta fel ilyen mértékben az érdekeket, miért kuszálódott ennyire össze Európa térképe?

Egyfelől felújult az úgynevezett investitúra háború, ez állította szembe a Német Birodalmat a pápasággal, a másik tényező pedig az, hogy Mánuel – a Bizánci Birodalom utolsó nagy császára – mindent elkövetett avégett, hogy Bizánc a régi fényében tündököljön. Ebben a szituációban a Magyar Királyságnak is el kellett helyeznie magát valahová. Az Árpádok korában Magyarország rendkívül jelentős hatalomnak számított Európában. Géza külpolitikája sokirányú volt. Szinte évente indít hadjáratot az orosz fejedelemségek területén: felesége, Eufroszina révén

belekeveredik az orosz belviszályokba, miközben számolnia kell a bizánci fenyegetéssel. Mánuelnek ugyanis egy időben az volt a terve – amit követői elő is terjesztettek Konrád utódának, Frigyesnek –, hogy a két birodalomnak együtt kellene „eltakarítania” a bosszantó Magyar Királyságot az útból. Frigyes elutasította ezt a tervet, hogy miért, azt pontosan nem lehet tudni. Tény és való, hogy a 12. század közepe az utolsó olyan időszak a magyar történelemben, amikor a Bizánci Császársággal, mint veszedelmes ellenféllel kell számolni. Ez a bizánci háborúk kora. Géza – akár a többi Árpád házi uralkodó – a saját szempontjait akarja érvényesíteni, így az európai politikai térben hol az egyik, hol a másik fél mellé áll, attól függően, hogy adott esetben mit diktálnak az érdekei. Előfordult az is, hogy a német császár oldalára állt át, még fegyvereket is küldött számára, például

Géza a saját szempontjait akarja érvényesíteni, így az európai politikai térben hol az egyik, hol a másik fél mellé áll, attól függően, hogy adott esetben mit diktálnak az érdekei

Milano ostromához. Arra egyébként, hogy mennyire jelentős, számon tartott ország volt ebben a korban a Magyar Királyság, szemléletes példa, hogy a Mánuel udvarában nevelkedett III. Béla (1172–1196) uralkodása idején készült egy leírás az akkori Walesről. A szövegnek ugyan semmiféle magyar vonatkozása nincsen, de a mű elején a szerző felsorolja a kortárs uralkodókat: az angol és a francia királyt, a német-római császárt, a pápát, és mellettük Bélát, a magyarok királyát. A mi III. Bélánk tehát ott szerepel, mint a kor egyik legjelentősebb uralkodója, akinek a nevét oda illik tenni a többi nagy uralkodó neve mellé.

A Béla megkoronázása előtti időszakot bonyolult trónviszályok jellemezték, Mánuel császár is beavatkozott az utódlásba. III. Béla vizsont uralkodása alatt sikeresen építette ki a külkapcsolatait. Következétesen

pápa barát politikát folytatott, Bizáncból sikerült bizonyos területeket visszaszereznie, ugyanakkor jó kapcsolatokat alakított ki a Francia Királysággal is. Ennek fontos kulturális következményei lettek.

Így van. A trónviszályok felújulása II. Géza halála után következett be. Az idősebb fiára, III. Istvánra (1162–1172) hagyta az országot, de Gézának volt két öccse, László és István, akik mindketten aspiráltak a trónra. Ehhez megnyerték Mánuel támogatását. Ebből zűrzavaros történet kerekedett, és ennek a mellékszála az, hogy III. István öccse, Béla – a későbbi III. Béla – Bizáncba kerül, előbb mint tús, a szövetség záloga, de egy időben még arra is van reménye, hogy ő legyen a Bizánci Császárság ura, hiszen Mánuelnek ekkor még nem született meg a fia, és a lányát eljegyezte Bélával. E házasságból végül nem lett semmi, mert időközben Mánuelnek fia született. III. István halála után Béla került a magyar trónra, nem mellesleg Mánuel támogatásával. Béla ugyanakkor képes volt arra, hogy Kelet és Nyugat határán egyensúlyozva is talpon maradjon. Mert egyfelől a latin kereszténységhez tartozó, kifogástalan király volt, nyoma sincs annak, hogy ortodox befolyás alá került volna az ország. Viszont az is igaz, hogy amíg Mánuel élt, addig valóban nem lépett fel Bizánc ellen. De ahogy Mánuel meghalt, visszafoglalta azokat a területeket, amelyeket a császár a század közepén Bizáncba csatolt. A Nyugattal ápolott kapcsolatok pedig valóban megerősödtek ez idő tájt. Megözevgyűlve igen messziről hoz magának második feleséget, Margitot, VII. Lajos francia király lányát, Henrik angol trónörökös özvegyét. Szembetűnő, hogy a frigy után olyan kulturális értékek is megjelennek az országban, amelyek egyértelműen nyugat-európai eredetűek. Hogy egyebet ne említsek, ekkor kezd elterjedni a címerhasználat Magyarországon. Béla halála után nem sokkal két francia, pontosabban: provanszál trubadúr is megfordul fia, Imre király (1196–1204) udvarában. Ekkor jelennek meg olyan, korábban Magyarországon nem használatos nevek, amelyek az Artúr-mondakörnek

a szereplőikhez köthetők, *Lancelotból Lancelet* lesz magyarul, *Trisztánból Terestyén*, de vannak hölgyek is, akik az *Izolda* nevet viselik. Irodalomtörténészeink körében parázs vitát váltott ki, hogy létezett-e magyar nyelvű Artúr- vagy Trója-regény, hisz a kor magyarjai ismerték ezeket a történeteket és azok hőseit. Tehát a 12. század vége táján erősödik Magyarország és a Nyugat kapcsolata. Az is ide tartozik, hogy ekkor szerte Európában olyan oktatási intézmények működnek már, melyeket a mai fogalmaink szerint is joggal mondhatunk egyetemnek. A 12. század közepén már tudunk olyan magyar egyházi férfiakról, akik Párizsban, a mai Sorbonne elődjén tanultak, többek között Lukács esztergomi érsek.

És hadd szóljunk Anonymusról...

Ami Anonymust illeti, annak a kevésnek, amit tudunk róla, az egyik biztos pontja, hogy ő is Nyugaton tanult, talán Itáliában, talán francia földön. A hozzá hasonló klerikusok számtalan ismeretet hozhattak magukkal, és valóban kimutatható, hogy mindaz, ami Nyugaton új, érdekes és vonzó ekkoriban, az megjelenik Magyarországon is, hol gyorsan, hol lassabban. A nyugati kapcsolatok felélénkülését az is erősítette, hogy a keletiek éppen hanyatlóban voltak ekkoriban. A Bizánci Birodalom a 13. század elején lehanyatlak, s nyomában zűrzavaros helyzet alakul ki a Balkánon, amihez a Magyar Királyság is hozzájárul, hiszen az Észak-Balkán egy része újra és újra magyar befolyás alá kerül. A Keletről lényegében le kell mondani, hiszen a 13. század közepétől a mongol világbirodalom arra felé lezárja az utat. Ennek a következménye az, hogy míg Magyarország a 12. század folyamán még sokkal inkább a keleti gazdasági világ része, a Kiev, illetve a Konsztantinápoly felé vezető kereskedelem fontos állomása, addig ez a tendencia a 13. század elején megfordul, attól az országtól a nyugati kereskedelmi világhoz kapcsolódik. Most már Pórszón, Sopron, Nagyszombat profitál az új kereskedelmi kapcsolatokból.

Ugye, az sem elhanyagolható történelmi tény, hogy IV. Béla, majd IV.

László királyunk ott „bábáskodott” a Habsburgok trónra jutásánál?

IV. Béla korában (1235–1270) jelentős változás történt a magyar külpolitikában, egy sajátos véletlen következményeként. 1246-ban, éppen egy Bélával folytatott csatában, az Ausztriát és Stájerországot eddig birtokló Babenberg-dinasztia utolsó sarja, Frigyes elesett. Ezt követően IV. Béla bejelentette az igényét a Babenberg-örökségre, amiben az az újdonság, hogy korábban a Magyar Királyság nem törekedett expanzióra nyugati irányban. A Babenberg-ház kihalása évtizedekig tartó küzdelemhez vezetett a trónigénylők között. Ez az első olyan jelentős kísérlet Közép-Európában arra, hogy egy új hatalmi központ, egy, a Dunára támaszkodó birodalom jöjjön létre. Részben erre törekszik Béla, talán kevésbé átgondoltan, mint ellenfele, a Csehországban uralkodó II. Ottokár, aki már hercegeként részt vesz a konfliktusokban. Ő az, aki megszerzi a Babenberg-tartományokat, sőt, még azon túl is, több, a mai Ausztriához tartozó területet. És állandó fenyegetést jelent a Magyar Királyság számára. Még IV. Lászlónak (1272–1290) is foglalkoznia kell ezzel a kérdéssel. A viszály végül 1278-ban dől el a Morvamezőn, ahol IV. László kunjai meg magyarjai élén részt vett abban a nagy csatában, amely eldöntötte az egykori Babenberg-tartományok sorsát. Ugyanis időközben a német királlyá választott Habsburg Rudolf is bejelentkezett az örökségért. László és Rudolf szövetsége elsöpörte II. Ottokár terveit, maga a cseh király holtan maradt a csatamezőn. Így fészkelik be magukat a Habsburgok a dunai tartományokba, s onnantól számítva ők a szomszédaink.

Ettől kezdve a Habsburgok „örök hálája üldözi” a magyarokat...

Átsegítettük őket egy olyan nehézségen, amivel egyedül talán nem boldogultak volna. De ha a történelemben a „mi lett volna, ha” kérdés feltehető, akkor az is: „honnan tudhatta volna” IV. László, hogy a szomszéd támogatásnak „mi lesz a vége”?

Míg Magyarország a 12. század folyamán még inkább a keleti gazdasági világ része, ez a tendencia a 13. század elején megfordul

Székekre táncolt szerelem

Minden élet kísérlet világ-megváltásra. Hangozhatna akár így is Ionesco talán legsikerültebb egyfelvonásosának optimista olvasata. Hisz az író mindent megtett azért, hogy hamar a tenger övezte világítótornyban élő idős pár oldalára álljunk, és ne legyintsünk könnyedén a férfi világ-megváltó felfedezésére, amiért a jelentős, ám láthatatlan vendégserget összehívták. Biztos minden más lenne, ha a szónok nem lenne néma... Persze értők szerint a mű a kommunikáció nehézségeit, illetve lehetetlenségét példázó parabola, ami nem mellesleg a drámaíró kiszolgáltatottságáról is igyekszik szólni: ha az interpretátorok nem értik a szándékot, elvesz a tartalom, a székek pedig üresek maradnak a színházban. A koreográfiát jegyző, és az Öregasszonyt játszó Pál Alíz a sokféle olvasat nem érdekli, ő kizárólag a két ember közötti viszonyt akarja kifejezni. Már a színlapon is ezt olvashatjuk: *A kiteljesedett lét feltétele az a tapasztalás, ahogyan az ember érzelmileg viszonyulni kénytelen a másik nemhez.* Figyelemreméltó, hogy a fiatal művésznek messze nem amerikai filmekre hajazó elképzelései vannak a talán legfontosabb emberi kapcsolatról. Nála a szerelem korántsem végtelen autózás a naplementébe, sokkal inkább szövetség, kötelék. Egyébként maga a szó ilyesmit jelent, ha etimológiailag elkezdjük boncolgatni. A fókuszválasztást már a díszlet is jelzi: itt a nagybetű, a kórterembe zárt, vagy oda visszavonult pár életé, a kicsi pedig azé ott kint, hisz a végtelen tenger itt egy vitrin tetejére helyezett akvárium, benne egy aranyhallal. Hogy a kórterem magának az öregségnek szól, vagy a szerelem nevű betegségnek, nem tudtam eldönteni, talán nem is kell

FOTÓ: DUSA GÁBOR

Hogy a kórterem az öregségnek szól, vagy a szerelem nevű betegségnek, nem tudtam eldönteni, talán nem is kell

Az érzelmek sokfélék, az irányok viszont mondhatni állandóak. A nő egyfolytában a férfire figyel, nem egyszerű polgárasszonyként, sokszor áthatja a mondai Semiramis alakja, a férfi viszont időnként kifordul a kettősből, próbál megfogalmazni valamit, aminek mindig ugyanaz lesz a vége: kényszeres mozdulatsor, amivel maga sem elégedett, az ebből keletkező feszültségeket hol építve, hol rombolva, de mindig visszaviszi a kettősökbe. A címadó székek ez esetben bizonyára nem láthatatlan notabilitásokat jelképeznek, a táncosok egyszer sem reagálnak rájuk élő emberekként, és a csengő kapcsolóját is az ágy mellett helyezték el, az öregek maguk szólaltatják meg. Hogy mik is lehetnek akkor ezek a székek? Megint a színlaphoz fordulnék segítségért: *(Az ember) vagy él a kínálkozó lehetőségekkel, vagy úgy megy el*

mellettük, hogy tudomást sem vesz róluk, anélkül fogalmazva meg ki nem mondott véleményét helyzetekről, szituációkról, hogy valaha is megtapasztalta volna azok milyenségét. Ebből én arra következtetek, hogy a székek pontosan ezeket a hajdani szituációkat, élethelyzeteket jelképezik, amik érzékeltetik az idő múlását, amikbe, mint borostyáncseppekbe belekövül az élet, és az időtlen és örök szerelem végül már csak a betegágy tetején kucoroghat. Pál Alíz szerencsénkre még van annyira idealista, hogy ne hagyja a dolgot ennyiben: hisz az ő szónoka (Bezsán Noémi) vidám, és kifejezetten hatékony jelenség, aki megoldást kínál, mint egy csövön keresztül ráköti a párost az akvárium bugyogó (örök) élet vizére. Hiába bújnak önként a vitrinbe (szép metafora az öngyilkosságra) a páros lényege megmarad, sőt mint ha még a darabban a szónok által táblára vésett *angyalenyérre* is rábukkannának pirulák formájában. Ezek az emberek, azáltal hogy szemtanúi egymás életének, bizonyára nem éltek hiába. Hogy ez felér-e egy világmegváltással, nem tudom. Alapnak mindenesetre biztató.

András Lóránt Társulat, Marosvásárhely

Ionesco: Székek

Szereplők: Györfi Csaba, Pál Alíz, Bezsán Noémi
Koreográfus: Pál Alíz

(Nagyvárad, Szigligeti Stúdió, február 25.)

TASNÁDI-SÁHY PÉTER

Beszéd és hallgatás között

Franz Xaver Kroetz kortárs német drámaíró, aki alakjait általában a munkásosztály közegéből nyers modorral ragadja ki. A nyelvi és erkölcsi korlátokat nem ismerő szerző a drámát olyan poétikus térré teszi, amelyben szabadon, egy újabb fajta naturalizmussal életre kelnek a máig nem szűnő társadalmi problémák, tabuk. A szerző szerint olyan problémák ezek, amelyekről az irodalom vagy megfeledezett, vagy nem adott nekik kellő hangsúlyt. Kroetz átlépi a klasszikus értelemben vett irodalmi nyelvet, elmegy a szélekig, marginális történeteket mesél el, ha akarjuk, bajor dialektusban, melyek, nem tagadja, személyes élményeiből és élettörténeteiből ihletődnek. SZABÓ RÉKA írása.

A Kolozsvári Állami Magyar Színház megragadta az alkalmat és bemutató előadásával feltárta a közönségnek Franz Xaver Kroetz eddig ismeretlen világát. Parti Nagy Lajos fordításában mutatták be *A vágy* című előadást Albu István rendezésében a színház stúdiósínpadán. Egy középosztálybeli átlagos házaspár életébe nyerünk bepillantást, a körülbelül negyvenes éveik közepénél tartó Hildáéba (Kali Andrea) és Ottóéba (Szűcs Ervin). Küzdelmük nem csupán az alig működő temetővirág-termesztő vállalkozás fenntartásáról szól, hanem szexuális életük újraélesztéséért is nap mint nap megküzdnek. Ottó biológiai harca a házasságával már az előadás első pillanataiban megmutatkozik. Hosszú percre lehetünk szemtanúi az esti tisztálkodás rítusának, mely végén Ottó habozás nélkül felszólítja feleségét az anális egyesülésre, Hilda azonban különböző kifogásokat talál, képtelen „a férfi mivoltot” működésbe hozni. Ez nem csupán frusztrációként épül bele a házasságba, hanem az egymáson való bosszúállás lehetőségét is rejtegeti. Ottó zsebkendőjét ragad, és a tükör elé ülve dacosan önkielégítésbe kezd. Egy ilyen gesztus is képes a tehetetlen feleség számára újabb lelki harcokat okozni. Szűcs Ervin Ottóként kellő-

A figura nyersességéhez és egocentrizmusához viszont valóban nyers és zsigerből jövő játékra van szükség

en önző és magának való, elfedi az igazságot és a valóságot, erős, agresszív, akinek a fizikai munka és a szex a legfontosabb. Azt a szerelmet keresi, ahol nincs szükség gondoskodásra. A figura nyersességéhez és egocentrizmusához viszont valóban nyers és zsigerből jövő játékra van szükség, melyet felszínes agresszióval, sablonos gesztusokkal és mozgásrendszerrel helyettesít Szűcs Ervin. Kali Andrea Hildájának gát-

lástalan ösztönei egy másik fajta agresszióban nyilvánulnak meg: akár gyilkolni is képes azért, hogy keze közt tartsa férjét, családja ne zökkenjen ki a hétköznapi teendőkből, s megtartsa családja sekélyes büszkeségét.

A szatír őszinte De nem csak kettejük közt folyik a küzdelem, hiszen belép a történetbe egy harmadik és egy negyedik figura is. A

szexuális kalandokra kiéhezett magányos Mitzi (Imre Éva) nevét meghallva rögtön eszünkbe juthat Alfred Döblin Berlin, Alexanderplatz című regénye, amely a húszas évek Berlinjének kiváló korrajza. A „hősök” Döblinnél szintén átlagemberek, szállítómunkások, akik napjaikat a századelő nagyvárosának híres terén, az Alexanderplatzon töltik. A berlini helyszín semmiben nem különbözik Kroetz peremvidékétől, az alvilági, démoni erők itt is, ott is magukkal ragadják a kisembert és beteljesítik végzetét. Amit látunk, szerelem, szexualitás erős jelenléte és hiánya, gyilkosságba torkolló végső kétségbeesés egy erőteljesen tárgyiasított nyelvi közegben, melyben Mieke és Biberkopf elbukik, igaz szerelemért való harc, akárcsak Xaver szerelme-seinek csatái.

A Kroetz- történet még komplexebbé válik Fritz (Farkas Lóránd), a perverz testvér és sógor hazaérkezésével, akiről hamar kiderül, hogy azért ült dutyiban mert ő nem „csinálja”, hanem „mutogatja”. „Az vagyok, aki vagyok”, „én vagyok én”, mondja. Ő egy egyszerű köztéri mutogató, mondják. Mivel Fritz nem épül bele feltétlenül a képmutató kispolgári konvenciókba, nem képviselője a felszínes rendnek, rögtön buzizzák, zaklatják, mit sem törődve azzal, hogy az ő viselkedése a legár-

tatlanabb mind közül. A Farkas Lóránd által megformált figura valóban életszagú, őszinte, aki Fritzként tökéletesen magába zárkózik, elfordul környezetétől, miközben meggyőzően beismeri vágyait. Nem hiába az ő dolga az elhangzó songok éneklése. Ezek a songok az elmúlt évek legnagyobb pop-rock slágerei (Guns N’ Roses, Tankcsapda, Eminem, Radiohead), melyek önmagukban őszinte vallomások, de az előadás perspektívájából nézve erőltetettnek hatnak. Fritz tisztában van azzal, hogy ebben a társadalmi közegben élete végéig küzdenie kell a maga mássága ellen, ezért választ és kilép.

Kolozsvári Állami Magyar Színház

Frank Xaver Kroetz: A vágy

Fordította: Parti Nagy Lajos
Rendező: Albu István
Dramaturg: Fischer Botond
Jelmeztervező: Bocskai Gyopár
Díszlettervező: Tenkei Tibor
Ügyelő: Györffy Zsolt

Hilda: Kali Andrea
Ottó: Szűcs Ervin
Mitzi: Imre Éva
Fritz: Farkas Lóránd
Zsuzsi: Sigmond Rita

FOTÓ: BIRÓ ISTVÁN
(KOLOSZVÁRI ÁLLAMI
MAGYAR SZÍNHÁZ)

Parti a magyar nyelvvel játszik

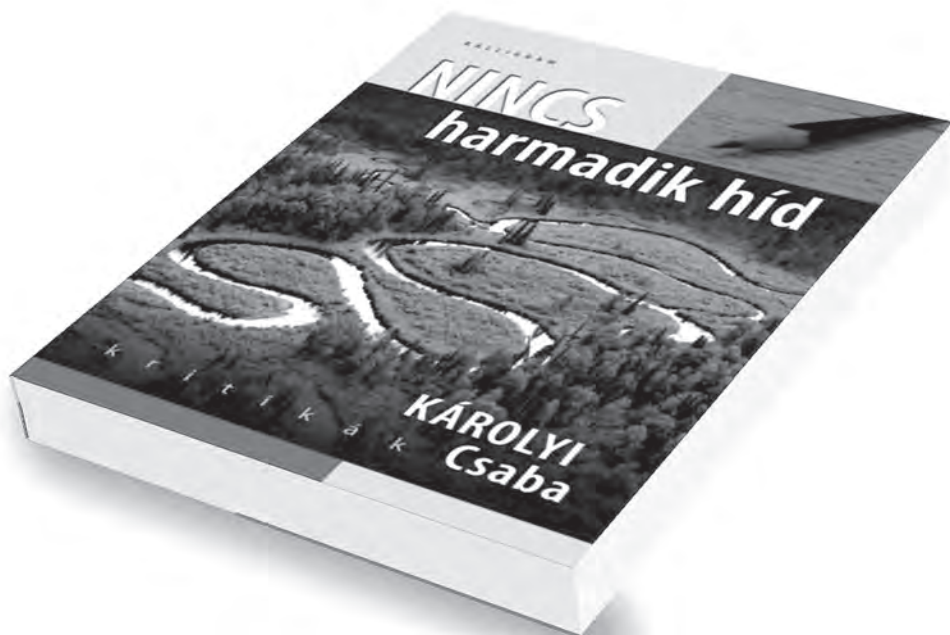
Albu a történetben rejlő lehetséges látványvilágokról (díszlet: Tenkei Tibor) sem feledkezik meg. A stúdió színpadát megtölti virágfölddel, melybe a szereplők az előadás során a hitvesi ágy közelébe sírt ásnak, egy újabb kiterjesztése az egyébként is jelzesszerűvé formált térnek. A helyszínek egybeolvadnak, a hálószoza, a temető, a modern eszközökkel felszerelt virágültetvény mind-mind a piszkos, poros, ingatag talajban gyökerezik. A színpad szélén olykor megszólal egy zongora, melyen az angyalruhába öltöztetett Zsuzsi (Sigmond Rita), Ottó és Hilda kiskorú, - feltételezés szerint még ártatlan - lánya játszik. Fehér ruhában, glóriával a feje fölött szóltanul követi az eseményeket.

Parti Nagy Lajos fordítása eltünteti a Kroetz művében élő jellegzetes bajor dialektust, és a magyar nyelvre jellemző játékoságot többféle társadalmi közeg sajátos nyelvhasználatával köti össze. Ez a széles nyelvi dimenzió korlátlan szabadságot ad a rendezői megoldásoknak, a színpadi kivitelezésnek. A színészi játékok egyaránt szabaddá válnak, mely érzékelhető módon még a keresés és kísérletezés szakaszában van, így bizonytalanak hat. De hogyan is lehetne másképp beszélni arról, amiről legszívesebben hallgatnánk?

A helyszínek egybeolvadnak, a hálószoza, a temető, a modern eszközökkel felszerelt virágültetvény mind-mind a piszkos, poros, ingatag talajban gyökerezik

Gyilkos-e a kritikus?

Nehéz tudom leplezni magam előtt az izgalmat, ahogy Károlyi Csaba kritika-kötetével, a *Nincs harmadik híddal* beülök a Tutunba, a híres-hírhedt marosvásárhelyi kávézóba olvasni. Szándékosan jövök ide, egy héttel korábban ugyanitt a szerzővel beszélgettünk Péterfy Gergely *Kitö-mött Barbár* című regényéről. Nem értettünk egyet, és nem beszéltük végig és ki, mit gondolunk a szövegről és a szöveg ürügyén. Felskiccelte a regényt két vagy három mondatban (ennek a mestere), én pedig kivettem konstrukciójából egy elemet, és máshova illesztettem, megráztam a szerkezetet, hogy jelezzem: hol lötyögnek a csavarok. (Borzasztó, máris elkezdek hasonlatokat írni, megúsás ez). Akkor, a rövid beszélgetés alatt történt valami a regény-nyel, ezzel a szövegtesttel, amely kiadói címként indult útjára, amelyet kritikai rovatok emésztenek, adnak tovább, és amellyel olvasók élnek rövidebb, hosszabb ideig együtt. Más lett, mint cím, kritikai és olvasói anyag. Egyetlen tétele a kortárs magyar irodalomnak. Kontextust kapott, kapcsolódott és elvált más szövegekhez-szövegektől, és ki is vált az irodalomból, hogy közelebb vigyen ahhoz, amit most jobb híján történeti tudásnak, társadalom-, politika-, kultúrtörténetnek, filozófiának nevezek. Az értelmezés különböző, fikción innen és túli tereinek. És egymáshoz is közelebb vitt: a marosvásárhelyi kávézáshoz, az olvasás közös öröméhez és feszültségéhez. Ez a beszélgetés néhány nappal az előtt zajlott, hogy megjelent volna Tamás Gáspár Miklós 4498 jeles jegyzete a *hvg.hu* oldalán arról, hogy a mai magyar irodalom jelentéktelen. Így Károlyi Csabával a marosvásárhelyi Tutunban az önigazolás kényszere nélkül használhattuk a magyar irodalmat arra, amiként ma funkcionál: a társadalmi-történeti önértelmezés ürügyeként, eszközöként, pótlé-kaként, kísérleti tereként. Azóta Tamás Gáspár Miklós jegyzete kapcsán elindult a vita. Most a kortárs irodalomról való beszéd feszültebb,

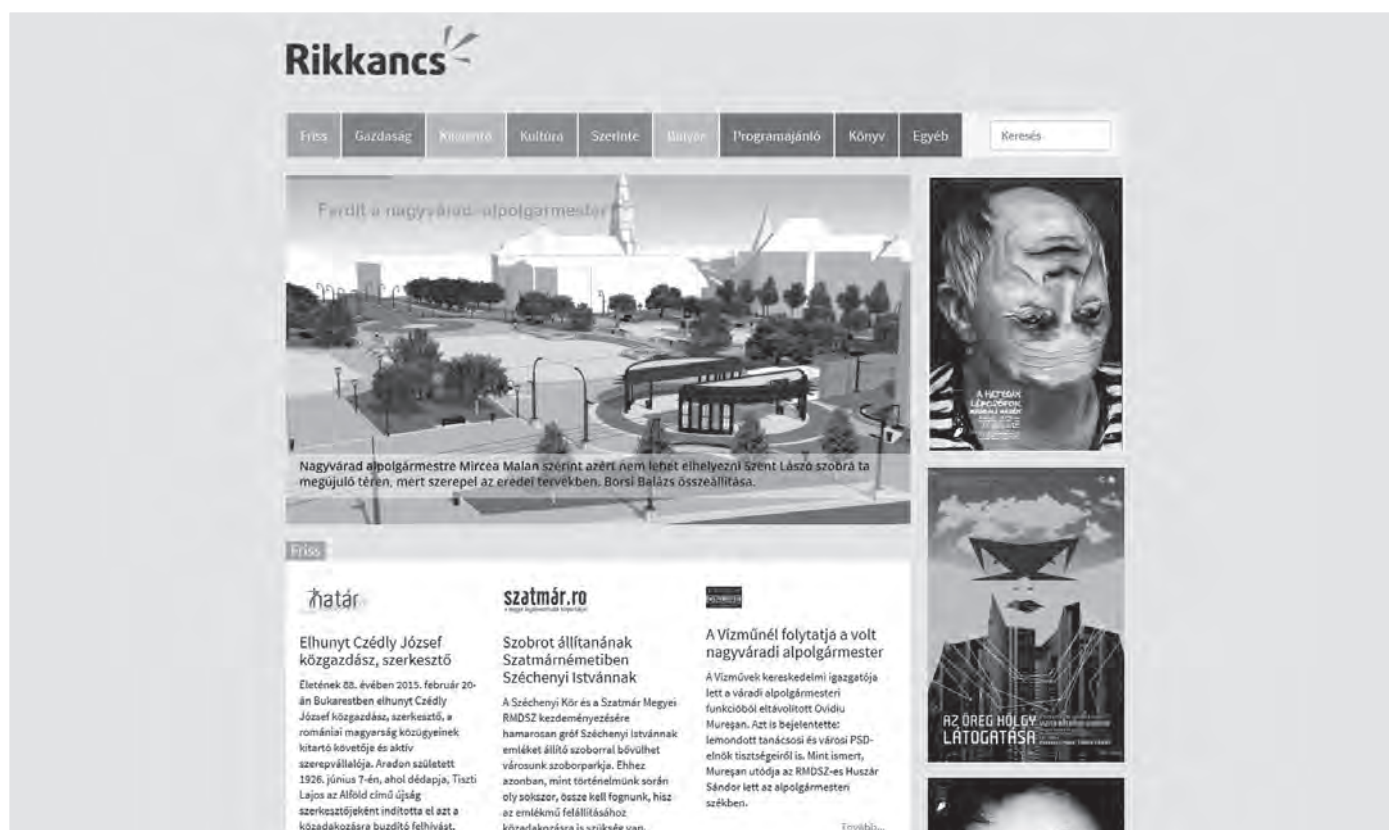

idegesebb, áttételesebb. Ebben a helyzetben megint kávét kérni, hátradőlni immár egyedül az irodalmi randevű székében és kritikát olvasni: tetemre hívás. Próbátétele annak, hogyan működik az irodalomról való beszéd, és mi ennek a célja mondjuk a legjelentősebb magyar kritikai rovat (az *Élet és irodalom*) oldalain. Van-e mindennek az idő múlásával, a folyóirathasábokon túl jelentősége? A kritikus (A kritikus) szorgalmas és szakszerű. Mestere annak, hogyan mondja el, amit el kell mondani (ami elegendő információ az értelmezéshez), és hogyan hallgassa el, amit el kell hallgatni (hogy ne rontsa a műélvezet izgalmát). Hogyan kérje számon a szakmai (poétikai, prózatechnikai, irodalomtörténeti, narrációs stb) szempontokat. Hogyan egyensúlyozzon a hierarchián innen és túl. A kritikus betölti a kulturális emésztőrendszerben neki jutó feladatot. Mindezen túl azonban a kritikus (Károlyi Csaba) élményekkel teli. Vállaltan szubjektív (nem mindig, nem feltétel nélkül). A kritikusnak stílusa van. Empátiája és iróniája. A kritikus konstruál, újra- és fölülír. Szövegek lépnek ki önmagukból, alakulnak tovább, érnek, fejlődnek neki köszönhetően. A kritikus provokál. Izgat. Hiába

minden önfegyelem, távolságtartás, amivel olvasni kezdek: ez a kritikai kötetet izgat, néha nevettek, néha bosszant. Gondolkodom, hogy műfajában mivel rokonítható? Kriminovella-fűzér? Nem az. A kritikus ugyanis bármennyire szigorú, nem öli meg a szerzőket, áldozatait, akiknek a nyomába szegődik. Becsüli őket, érti őket, a hibáikkal együtt is, vagy éppen azokért. Másrészt azért sem krimi, mert ennek a kritikai epizód sorozatnak, ennek az irodalomról szóló irodalomnak (eposz?), ennek a semmiképpen sem mellékszövegnek nem lehet vége. Nem merül fel, hogy dönteni kell majd a végén: gyilkosság történt-e? Ha gyilkosság történt, ki a gyilkos? Jelentéktelen-e vagy sem a magyar irodalom? Nem kell dönteni, csak olvasni. Élni. Élni és olvasni ez egy. Néha ilyen, néha olyan a szöveg, ami elénk kerül. És azzá lesz, amivé olvassuk. Jelentéktelenné, jelentőssé: ezt eldönti, aki tud és akar dönteni. Ez az irodalom izgalmak. Ott van ez Károlyi Csaba szövegeiben.

PARÁSZKA BORÓKA

KÁROLYI CSABA: *Nincs harmadik híd*. Kalligram, Pozsony-Budapest 2014.

Helyi hírek egy helyen

rikkancs.ro

Események, vélemények

Nagybányától Temesvárig,
Kolozsvártól Kézdivásárhelyig

Rikkancs.ro – helyben vagyunk!

TEATRUL MAGHIAR DE STAT
CSIKY GERGELY
ÁLLAMI MAGYAR SZÍNHÁZ
TIMIȘOARA / TEMESVÁR
2014 / 2015
www.tm-t.ro

16+

ANDRZEJ SARAMONOWICZ **TESZTOSZTERON**

TESTOSTERON

FORDÍTOTA / TRADUCEREA: PÁSZT PATRÍCIA

Játsszák / Cu:

**ASZALOS GÉZA, BALÁZS ATTILA, BANDI ANDRÁS ZSOLT, KISS ATTILA,
KOCSÁRDI LEVENTE, MOLNÁR BENCE, MOLNOS ANDRÁS CSABA**

Művészeti koordinátor / Coordonator artistic: Kedves Emőke | Konzultáns / Consultant: Katarzyna Radoszyńska
Látványterv / Concept vizual: Paweł Walicki, Albert Alpár

SPECTACOLUL SE JOACĂ ÎN LIMBA MAGHIARĂ. SE ASIGURĂ TRADUCERE ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

nka

Nemzeti Kulturális Alap

INSTITUTUL
POLONEZ
BUCUREȘTI

CARTEA DE NISIP

CASA CULTURII

maszolo.ro

24-FUN

Temesvári
Rádióna

zile
nopti

24

Timisoara

Radio
România
Regiile

NYUGATILAJELEN

TEMESVÁRI
HÍRLEK

ÚJ SZÓ

timisoara.ro

Radio
România
Cultural

e v i v e

Radio
România
Cultural